

HALİLİNİN TUHFETÜ'L-UŞŞÂK'ININ MÜTERCİMİ MEÇHUL MANZUM BİR TERCÜMESİ

Hüseyin ŞIRA | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7690-2217> | hsira@aybu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye / Asst., Prof. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Divinity, Department of Turkish Islamic Literature, Ankara, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/05ryem72>

Atıf Bilgisi/Citation: Şıra, Hüseyin. "Halilî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ının Mütercimi Meçhul Manzum Bir Tercümesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 35 (Aralık 2025), 369-421. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1775291> Şıra, Hüseyin. "A Poetic Translation Of Halilî's Tuhfetü'l-Uşşâk By An Unknown Translator". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 35 (December 2025), 369-421. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1775291>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 01.09.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 30.10.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.12.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır/Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

Dinî-tasavvufî mesnevilerin yazımındaki öncelikli hedefin tasavvuf yolundaki müride bilgi vermek, onu eğitmek ve yetiştirmek olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda başta Mevlânâ'nın *Mesnevî'si* olmak üzere Türk şairleri tarafından Farsça ve Türkçe pek çok metin kaleme alınmıştır. Bunlardan *Garibnâme*, *Vesiletü'n-necât*, *Hüsn ü Aşk* gibi Türkçe yazılanların yanı sıra daha önce Farsça yazılan *Pendnâme*, *Gülistan*, *Mahzenü'l-esrâr*, *Matlau'l-envâr* gibi eserlerin tercümesi şeklinde kaleme alınanlar da bulunmaktadır. Osmanlı dönemi edebiyatında "Tuhfe" ismini taşıyan ve tasavvufu konu alan Türkçe manzum ve mensur eserlerin yanında tasavvufî mahiyette olmayan sözlük veya biyografi türü eserlerin varlığı da bilinen bir gerçektir. XV. Asırda yaşadığı anlaşılan Halîlî mahlaslı bir Mevlevî dervişinin tasavvuf yoluna girenlere yol göstermek amacıyla Farsça manzum bir şekilde yazdığı *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevinin pek çok el yazması nüshası mevcut olup eser üzerine yapılmış akademik bir de çalışma vardır. Bu çalışmanın konusu Halîlî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ına aruzun "Fâilâtün, fâilâtün, fâilün" kalıbıyla yazılmış mütercimi bilinmeyen 705 beyitlik manzum bir tercümesidir. Çalışmada, Osmanlı edebiyat geleneği içerisinde Tuhfe ismiyle yazılmış olan eserlerden kısaca bahsedilmiş, daha sonra Halîlî ve onun Farsça kaleme aldığı *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevisiyle ilgili bilgi verilmiştir. XV. ile XIX. Asırlar arasında yazılmış sekiz şaire ait (Hamdullah Hamdî, Üsküplü Atâ, Kâsimî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Neşâtî, Nefî, Niyâzî Mısırî ve Şems-i Hayâlî) *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevilerle karşılaştırmak suretiyle benzer ve farklı yönleri ortaya konulan manzum tercümenin kaynak metinle olan uyumuna dair de bilgi verilmiştir. Çalışmanın sonunda çevriyazısı da verilen metnin dil ve üslup özelliklerine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları koleksiyonundaki bir mecmuada yer alan manzum tercümenin büyük ölçüde kaynak metne sadık kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkçeye kazandırılan bu mesnevinin Türk tasavvuf edebiyatı içerisinde Mevlevî geleneğinin yeri ve etkisi bakımından önemli bir eser olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Tasavvufî Mesneviler, Halîlî, *Tuhfetü'l-uşşâk*, Manzum Tercüme

A POETIC TRANSLATION OF HALİLÎ'S TUHFETÜ'L-UŞŞÂK BY AN UNKNOWN TRANSLATOR

ABSTRACT

It is known that the primary goal in writing religious-sufistic masnavis is to inform, educate and train the disciple on the path of Sufism. In this regard, many texts were written in Persian and Turkish by Turkish poets, especially Mawlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî's *Mathnawî*. Among these, there are works written in Turkish such as *Garibnâme*, *Vesiletü'n-necât*, *Hüsn ü Aşk*, as well as translations of works previously written in Persian such as *Pendnâme*, *Gülistan*, *Mahzenü'l-esrâr*, *Matlau'l-envâr*. It is a known fact that in the literature of the Ottoman period, in addition to the Turkish poetic and prose works called "Tuhfe" and dealing with sufism, there were also works such as dictionaries and biographies that were not of a sufi nature. There are many manuscript copies of the masnavi called *Tuhfetü'l-uşşâk*, which was written in Persian in verse by a Mevlevi dervish with the pseudonym of Halîlî, who is understood to have lived in the 15th century, in order to guide those who enter the path of Sufism, and there is also an academic study on the work. The subject of this study is a 705-couplet verse translation of Halîlî's *Tuhfetü'l-uşşâk*, written with the aruz pattern "Fâilâtün, fâilâtün, fâilün" by an unknown translator. In the study, the works written with the name Tuhfe in the Ottoman literary tradition were briefly mentioned, and then information was given about Halîlî and his Persian mesnevi called *Tuhfetü'l-uşşâk*. By comparing the masnavis named *Tuhfetü'l-uşşâk* written by eight poets (Hamdullah Hamdî, Üsküplü Atâ, Kasimî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Neşâtî, Nefî, Niyâzî-i Mısırî and Şems-i Hayâlî) between the 15th and 19th centuries, the similar and different aspects of the verse translation are revealed and information is also given about its harmony with the source text. At the end of the study, an evaluation was made regarding the language and style features of the text, the transcription of which was also given. It is understood that the verse translation included in a collection in the Turkish Manuscripts collection of the Mawlânâ Museum is largely faithful to the source text. In addition, it can be said that this mesnevi translated into Turkish is an important work in terms of the place and influence of the Mevlevi tradition in Turkish sufi literature.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Sufi Mathnawis, Halîlî, *Tuhfetü'l-uşşâk*, Poetic Translation

Giriş

Osmanlı edebiyat geleneği içerisinde gerek sözlük yazımında gerekse dini-tasavvufi konulu mesneviler ile biyografi türü eserlerde sıkça rastlanan “Tuhfe” ismi oldukça dikkat çekicidir. *Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*'nde “Birr ve lutf manasındadır ki bundan armağan tabir olunur” (Mütercim Âsım Efendi, 2013, 4/3635) şeklinde tarif edilen kelime hediye (Şemseddin Sâmî, 1989, 385) anlamıyla bu tür eserlere isim olmuştur. Bu doğrultuda isminde “Tuhfe” ifadesi geçen manzum ve mensur eserlere dair bugüne kadar pek çok kitap, tez, makale ve bildiri yayımlanmış ve hayli yekûn tutan bir literatür oluşmuştur. Burada çalışmaya konu olan eserin tasavvufi mahiyette olması hasebiyle sözlük ve biyografi türündeki metinlerin kapsam dışında tutulması isabetli olacaktır.

Tasavvuf ile şiir arasındaki ilişkinin Osmanlı sahası edebiyat geleneği içerisinde uzun bir serüveninin olduğu bilinmektedir (Kılıç, 2017, 37). Kökleri Mevlânâ (ö. 672/1273), Sultan Veled (ö. 712/1312), Yunus Emre (ö. 720/1320 [?]), Âşık Paşa (ö. 733/1332), Şeyhî (ö. 832/1429'dan sonra) gibi isimlere kadar dayanan bu geleneğin (Bilgin, 2016, 30-33) özellikle Mevlevî tarikat çevresinde yetişen mutasavvıf şairler içerisinde Farsça eser vermek suretiyle bir telif yöntemi tuttukları bilinmektedir. Bu doğrultuda bir Mevlevî dervişi tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli tasavvufi mahiyetteki mesnevi de Farsça yazılmış olması dolayısıyla zikri geçen gelenek doğrultusunda telif edilen bir eserdir.ⁱ Nitekim Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin tamamına, bir bölümüne veya ondan seçilen beyitlere yapılan çeşitli tarzlardaki tercüme ve şerhler bulunmaktadır.ⁱⁱ Yine Feridüddin Attar (ö. 618/1221), Bûsîrî (ö. 695/1296 [?]), Hafız-ı Şirâzî (ö. 792/1390 [?]), Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492) gibi şairlerin de eserlerine yapılan manzum ve mensur pek çok tercüme ve şerhlerin varlığı bu isimlerin Türkçede gördüğü rağbeti anlatma adına önemli birer numunedir.ⁱⁱⁱ

Bu çalışma, Halilî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli tasavvufî mahiyetteki Farsça mesnevisinin Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları koleksiyonundaki bir mecmuada yer alan ve mütercimi belli olmayan manzum Türkçe tercümesini konu almaktadır.^{iv} Çalışmada öncelikle kaynak metin ve şair Halilî kısaca tanıtılacak ardından tercüme ve mütercime dair tespitler sıralandıktan sonra XV. ile XVII. asırlar arasında yazılmış Hamdullah Hamdî (ö. 909/1503), Üsküplü Atâ (ö. 929/1523), Hatib-zâde Muhyiddin Mehmed Kâsimî (ö. 940/1534), Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600) ve Neşâtî'ye (ö. 1085/1674) ait *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevilerle karşılaştırmak suretiyle benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak da metnin çevriyazımı verilerek tercüme üzerine elde edilen sonuçlar aktarılacaktır.

1. Kaynak Metin ve Şair Halilî

Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfü'z-zünûn*'unda geçen ifadeye göre h. 880/1475-76'da yazıldığı ve müellifinin de Halilî isminde/mahlaslı bir Mevlevî olduğu anlaşılan kaynak metin 775 beyitlik Farsça bir mesnevidir (Kâtip Çelebi, 1941, 1/370). Aruzun “Fâilâtün, fâilâtün, fâilün” kalıbıyla yazılan manzumenin pek çok elyazması nüshası bulunmaktadır (Temiz, 2015, 9).^v 2015 yılında bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan eserin tenkitli metnini oluştururken Temiz, tam ve beyit sayısının fazla olan nüshaları tercih ettiğini belirtmektedir. Ayrıca eserin tercümesini de veren Temiz, metinde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin izini de sürmüştür (Temiz, 2016, 285-288). Ayrıca muhteva incelemesi de yapılan bu çalışmada eserin manzum veya mensur herhangi bir tercümesinin olduğuna dair kayıt bulunmamaktadır.

Kaynaklarda yukardaki ifadelerin haricinde bir bilginin bulunmadığı Halilî'nin XV. asrın ikinci yarısında yaşamış olduğu tahmin edilebilir. Bunun dışında Halilî Âmidî (ö. 890/1485) ve Halilî Marâşî (ö. 998/1589-1590) ile zaman zaman karıştırılan müellifin her iki ismin de eserleri ve tasavvufi eğilimleri dolayısıyla farklı birisi olduğu görülmektedir (Alıcı, 2010, 15-17).

Bir Mevlevî dervişi olması hasebiyle Farsçayı okuyup yazma becerisini elde edebilecek derecede bilen ve tasavvufî terbiye aldığı söylemenin mümkün olduğu Halilî'nin yine metinden anlaşıldığı kadarıyla dini ilimlere dair de bir eğitimden geçtiği anlaşılmaktadır.

Mevlevî yolunun sâliklerine bir rehber olması gayesiyle kaleme alınan eserin yazılma sebebi başta yer alan 8 beyitten başka yine eserin sonunda yer alan “Der-sebeb-i nazm-ı kitâb ü ism-i kitâb” başlığındaki 18 beyitte ifade edilmiştir. Bu 26 beyitten anlaşıldığı üzere Halilî eserinin ismini kitabını bitirirken belirlemiş görünmektedir. Zira başta yer alan beyitlerden birindeki “defter-i ebyât-ı dervîşân” ifadesinden eseri yazmaya başlarken bir isim belirlemediğini söylemek mümkündür. Eserin yazılma sebebi olarak Hak taliplerine bir yadigâr olarak kalması düşüncesinden hareketle şeyhinin bir gece rüyasında işaret etmesi üzerine yazdığını belirten Halilî, eserinin ismini ise şu beyitte ifade etmektedir (Halilî-i Mevlevî, 205a):

“عاشقان را چون همی بخشد صفا دادم او را تحفة العشق نام”^{vi}

İlk cevher olarak nitelenen “Nûr-ı Muhammediyye”nin yaratılmasıyla başlayan eserde, ruhlar âlemi ve cisimler âleminin yaratılmasından bahsedildikten sonra Cenâb-ı Hakk’ın vahdaniyetine vurgu yapılan ve örnekler getirilerek açıklanan başlıkların ardından kâmil ve nakıs pirlerin özellikleri yaklaşık 200 beyitte bahsedilmiştir. Daha sonra bir müridin devam etmesi gereken 7 zikrin ilkine başlamak için gerekli 10 şarttan sonra seyr ila’llâh, seyr li’llâh, seyr ala’llâh, seyr maa’llâh, seyr fi’llâh, seyr ani’llâh, seyr bi’llâh zikirleri 110 beyitte anlatılmıştır. 20 beyitte 4 kısım olarak anlatılan zâkirlerin özelliklerinden sonra Hak talibi olmanın anlatıldığı 7 vadide aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve fakr u fenâ makamları yer almaktadır. Metinde kâmil insan, kâmil âzâd ile meczûb ve salıkların özerliklerinden bahsedilen başlıklardan sonra anlatılanların özeti mahiyetindeki kısa bir başlık bulunmakta, sohbetin önemi ile iman ehlinin kısımlarını, tevhidin çeşitlerinden bahsedildikten sonra ise vahdet-i vücud konusu işlenmektedir. Metnin sonlarına doğru ise büyük âlem ve küçük âlem metaforları üzerinden kişinin ölümünün küçük kıyamet, kâinatın son bulması ise büyük kıyamet olarak nitelendiren bir anlatımın ardından velayet ve nübüvvet konularından bahsedildikten sonra sebeb-i telif ile kitabın isimlendirilmesi başlıklarından ve kısa bir hatime ile metin sona ermektedir.

2. Tercüme ve Mütercim

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesine 1980 yılında bağış yoluyla gelen bir mecmua içerisinde yer alan tercümeyle dair Abdülbaki Gölpınarlı’nın (ö. 1982) düştüğü kayıt şöyledir (Gölpınarlı, 1994, 144):

“Keşfü’z-Zünûn zeyli, *Tuhfetü’l-uşşâk*’ın Farsça ve manzum olup *خدا جوینده راه شنو ای* diye başladığını ve 880 hicride (1475 M.) yazıldığını bildiriyor. Bu Türkçe manzum risalenin başında *ترجمة تحفة العشاق لخليلي قدس سره* yazılı ve aynı mısrala başlıyor. *Osmanlı Müellifleri*’nde Salâhî’nin *Tuhfetü’l-âşîkîn* adlı bir kitabı olduğu da kayıtlı; ihtimal *Terceme-i Tuhfetü’l-uşşâk*, yanlış olarak bu suretle yazılmıştır. Biz bu risâlenin de Salâhî’ye ait olduğunu sanıyoruz.”

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Gölpınarlı, aynı mecmuanın başında yer alan *Terceme-i Gülşen-i Tevhîd* isimli manzum tercümenin^{vii} müterciminden hareketle Halilî’nin *Tuhfetü’l-uşşâk*’ına yapılan manzum tercümeyle de Abdullah Salâhaddin Uşşâkî’ye (ö. 1197/1783) nispet etmiştir. Fakat Salâhî’nin gerek telif gerekse tercüme eserlerinde mutlaka mahlasını kullandığı göz önünde bulundurulduğunda ve manzum tercümenin de Halilî’nin Farsça manzumesine yapılmış olmasından dolayı bu ihtimalin Gölpınarlı’nın dikkatinden kaçmış bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Buna gerekçe olarak her iki manzum tercümenin de tasavvuf yoluna giren sâliklerin dikkat etmesi gereken hususları, usul ve erkânı anlatması gösterilebilir. Bununla birlikte her iki tercümenin de sonunda bir istinsah ya da ferağ kaydının bulunmaması bu ihtimali güçleştirmektedir. Ayrıca Salâhî’nin Uşşâkî tarikatının günlük evradını, usul, âdâb ve erkanını anlattığı *Tuhfetü’l-uşşâkiyye* isimli bir eseri bulunmaktadır.^{viii} Gölpınarlı’nın Bursalı Mehmed Tahir’in (ö. 1925) verdiği bilgiden (Bursalı Mehmed Tâhir, 2016, 1/112) hareketle böyle düşündüğü anlaşılmaktadır.

Burada *Tuhfetü’l-uşşâk* tercümesinin Salâhî’ye ait olabileceği düşüncesini akla getiren başka bir husus, yine bir Mevlevî şeyhi olan Muğlalı İbrahim Şâhidî Dede’nin (ö. 957/1550) *Gülşen-i Tevhîd*’inin tercümesiyle aynı mecmuada yer almasından dolayıdır.^{ix} Her iki metnin de Mevlevî yolunun sâliklerine bir rehber niteliğinde hazırlanmış olması ve yine ilhamlarını Mevlânâ ve onun *Mesnevi*’sinden almış olmaları bu ihtimali ortaya çıkarmaktadır. Fakat yukarıda belirtildiği üzere Salâhî telif ya da tercüme şeklinde kaleme aldığı eserlerine mahlasıyla bir aidiyet kazandırdığı için ve *Tuhfetü’l-uşşâk* tercümesinde Halilî’den başka bir mahlas da bulunmadığından dolayı böyle bir ihtimalin varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Peki Halilî’nin kendi eserini tercüme etmiş olması düşünülemez mi? Pek tabii bu sorunun cevabı da yine metnin tercümesinde saklıdır. Kaynak metnin tenkitli neşrini hazırlayan Temiz’in 775 beyit şeklinde tespit ettiği *Tuhfetü’l-uşşâk*’ın eldeki tek tercümesinde ise beyit sayısının 705’e düştüğü görülmektedir. Hatırı sayılır 70 beyitlik bu farkın 60’ının 5 başlığın hiç tercüme edilmemiş olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Halilî’nin kendi eserini tercüme ederken bu kadar başlığı atlamış olması ihtimali düşünülemeyeceği için metnin mütercimi de olamayacağı anlaşılmaktadır.

Tercüme edilmeyen beyitler ile fazladan tercüme edilen beyitlerin bulunduğu tablo şöyledir:

Bölüm Başlıkları	Kaynak Metindeki beyit sayısı	Tercümedeki beyit sayısı	Fark
Cevâb	33	32	- 1
Naşihat	40	37	- 3
Der-beyân-ı zikr-i evvel ü seyr-i evvel ki seyr ila’llâh-est	11	10	- 1

Der-beyân-ı zıkr-i şânî ve seyr-i şânî ki seyr-i li'llâh-est	9	10	+ 1
Der-beyân-ı zıkr-i şâliş ve seyr-i şâliş ki seyr-i 'ala'llâh-est	9	8	- 1
Vādî-i şâliş der-ma'rifet	13	12	- 1
Vādî-i rābi' der-istiğnā	13	12	- 1
Vādî-i sādîs der-ḥayret	11	-	- 11
Vādî-i sābi' der-faqr ü fenā	9	-	- 9
Meşnevî	3	-	- 3
Der-beyân-ı heft tavr	17	-	- 17
Meşnevî der-ḥülāşa-i beyân	20	-	- 20
Der-beyân-ı insân-ı kâmil	11	8	- 3
Der-beyân-ı kâmil āzād	9	10	+ 1
Meşnevî der-ḥülāşa-i sühân	8	7	- 1
Tazmîn-i der-beyân-ı şoḥbet	32	31	- 1
Qısm-ı şânî der-beyân-ı ehl-i istidlal	12	13	+ 1

Tablodan da anlaşıldığı üzere iki varağa denk gelen 5 başlığın tamamı ve 2 başlığın 3'er beyti ile 7 başlığın 1'er beyti tercüme edilmemiştir. Bununla birlikte 3 başlıkta da 1'er fazla beytin olduğu görülmektedir. Gerek Temiz'in künyesini verdiği gerekse güncel katalog taramasıyla elde edilen nüshalar incelendiğinde mütercimmin tercih ettiği kaynak metnin varlığına ulaşılamaması bu eksik ve fazla beyitlerin izini sürmeyi şimdilik imkânsız kılmaktadır.

Daha evvel bir mecmuanın içerisinde yer aldığı belirtilmiş olan tercüme nüshasına dair bilgiler ise Gölpinarlı'dan nakille şöyledir(Gölpinarlı, 1994, 143):

"Cilt ebadı: 16.6x10.5

Yazı ebadı: 12x8.2

Kenarı altın yaldızlı gömme zencirekli cetvelli, ortası üstte altta madalyonu hâvî ve aynı tarzda gömme, içinde kabartma yaprak ve çiçek motifli, mıklaplı kırmızı meşin ciltli. 190 varak. Kâğıdı filigranlı, aharlı, kalın, açık samânî renkte. Her yaprakta 14 satı. Her satırda bir beyit. Mısra araları ince altın yaldızlı cetvelle ayrılmış. İlk kitapta Mesnevî'den çevrilen beyitler ortaya, mısralar alt alta gelmek üzere surhla yazılmış. İkinci kitaptaki başlıklar da aynı tarzda surhla yazılı. 1a'da iri bir nesihle "صاحب المجموعه خادم الفقرا و المساكين درويش ابراهيم الادهمي الخلوتي كاتب وقف مولويخانه" yazısı ve talikle "ابراهيم الادهمي" mührü var. 1b'de alelâde müzehhep bir başlık var. Öbür sayfaların kenarlarında altın yaldızlı cetvel mevcut. Yazı nesih."^x

Eserin başı: Dinle ey cüyende-i rāh-ı Ḥudā
Olduñ ise t̄alib-i vaşl-ı likā

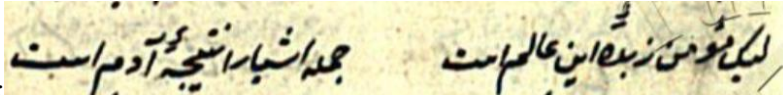
Eserin sonu: Bu söze çün olmaya pāyān u ḥad
Bu daḥi kâfi ey erbāb-ı ḥired

Temme'l-kitāb bi-'avni'llāhi'l-vehhāb.

Mecmuanın başında yer alan temellük kaydından Yenikapı Mevlevihânesi vakıf kâtibi İbrahim Edhem isminde bir dervişe ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu dervişin, kayıttaki tarihten de hareketle Yenikapı Mevlevihânesi'nin 14. şeyhi şair, hattat ve bestekar Ali Nutkî Dede (ö. 1219/1804) zamanında yaşamış olduğunu söylemek mümkündür (Kaya, 2012, 127-128). *Defter-i Dervişân*'da geçtiği üzere İstanbullu ve kâtip olduğu bilgisine ulaşılabilen Derviş İbrahim Edhem'in

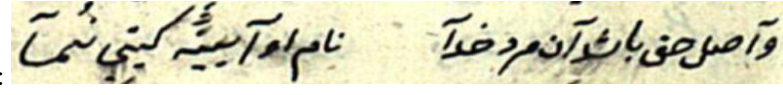
Abdülbâki Nâsır Dede (ö. 1236/1821), Receb Hüseyin Hüsnî Dede (ö. 1245/1830) gibi isimlerin şeyhliği döneminde hayatta olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır (*Defter-i Dervişân*, 2011, 433).

Kaynak metinle aynı aruz kalıbıyla yazılan tercümede dil ve ifade unsurları açısından Türkçe ve Farsça arasındaki etkileşimin izleri görülmektedir. Daha çok Türkçeye girmiş olan Farsça kelimelerin tercüme edilmeksizin aynen alındığı sadece yüklemde tercümeyle gidildiği örnekler metin boyunca sıklıkla geçmektedir. Bir örnek olması açısından kaynak metindeki ve tercümedeki şu beyitlere bakılabilir:

Kaynak Metin : xi (Halîlî-i Mevlevî, 129a)

Tercümesi : Lîk mü' min zübdesidür 'âlemiñ
Cümle eşyâ pâyesidür âdemiñ (17. beyit)

Metinde tercüme edilmeyen veya bir kelimesi değiştirilmek suretiyle aynen alınan beyitler de bulunmaktadır. 34-38 arası "bundan sonra" anlamındaki "Ba'de'z-ân" diye başlayan beyitler bu durumu yansıtan belirgin örneklerdendir. Kafiye tercihlerinde de mütercim kaynak metindekiyle aynı kelimeleri tercih etmiş olması hem iki dil arasındaki kelime alışverişinin göstergesi hem de vezin ve anlamı koruma adına tercih edilen bir yöntem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buna örnek olarak şu gösterilebilir:

Kaynak Metin : xii (Halîlî-i Mevlevî, 130b)

Tercümesi : Vâsıl-ı Hağ'dur pes ol merd-i Hudâ
Nâmu pes âyîne-i 'âlem-nümâ (384. beyit)

Tercümede dikkat çeken bir husus da zaman zaman metnin kenarlarında yer alan notlardır. Bunlar içerisinde bazı kelimelerin anlamlarının yanı sıra bir beytin ikinci mısranın farklı bir söyleyişinin olduğunu belirten nottur. İlgili beyit ve hemen hizasında yer alan not şöyledir:

Kimisi başa çıkar kimi yaya
Serçe hiç olsun mu enbâz-ı Hümâ (375. beyit) "Olmaz 'usfûr enbâz-ı Hümâ"

Bu not birkaç duruma delalet etmektedir. İlki başka bir nüsha daha var ve orada mısra böyle tercüme edilmiş olmalıdır. İkinci ihtimal ise mütercim böyle de bir tercüme yapılabilir şeklinde not almak istemiş olabilir. Bir diğer ihtimal ise okuyucu tarafından alınmış bir not da olabileceği yönündedir.

Türk edebiyatında Halîlî'nin eserinden başka *Tuhfetü'l-uşşâk* ismini taşıyan ve tasavvufi mahiyette olan sekiz mesnevi metni tespit edilmiştir.^{xiii} Bu eserlere muhteva açısından bakıldığında Hamdullah Hamdî'nin eseri tasavvufi mahiyette sembolik aşk mesnevisi olarak nitelendirilmektedir (Al-Shaman, 1991, 170). Hamse sahibi olan Hamdî'nin 987 beyitlik bu mesnevisinin orijinalliyi üzerine tartışmalar olmakla birlikte Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ındaki Şeyh Sanân hikayesinden ilhamla yazıldığı intibamı verdiği savunular da çıkmıştır (Özyıldırım, 1999, 34). Klasik aşk hikayelerinden farklı bir anlatım ortaya koymak isteyen gayesiyle yazılan bu metinde, yapısı itibarıyla aşıkane bir üslubun benimsendiği görülmektedir. Bu durum Halîlî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ına yapılan manzum tercümenin didaktik bir anlatımı benimsemiş olmasından dolayı iki eseri birbirinden farklı kılmaktadır. Hamdî'nin tercih ettiği hikâye eksenli ve sembolik anlatım dili eserinin etki değerini artırmakla birlikte manzum tercümenin ele aldığı hal, makam, zikir, şeyh-mürît ilişkisi gibi hususların ise onu derviş adayları için rehber niteliğindeki bir el kitabı haline getirdiğini söylemek mümkündür.

Osmanlı sahası edebiyatı içerisinde *Tuhfetü'l-uşşâk* ismini taşıyan eserlerden birisi de İran şairlerinden Kâtibî'nin *Kitâb-ı Deh Bâb (Tecnîsât)* isimli mesnevisine Üsküplü Atâ'nın 911/1505'te yazdığı Türkçe manzum bir naziredir.^{xiv} Kitabın genel kurgusuna sadık kalınan eser on bölümden oluşmaktadır. Kâtibî'nin oğluna yazdığı ahlaki öğüt ve hikayelerden oluşan Aksoyak'ın hazırladığı *Tuhfetü'l-uşşâk* neşrinde 1413 beyittir (Üsküplü Atâ, 2017, 39). Eserde ele alınan konular aşk, sohbet, iyilik etme, kötülükten kaçınma, kanaat, kendini beğenmişliği terk etme üzerinedir. Ayrıca eserde Emir Buhârî ve Abdullah-ı İlahî gibi Nakşî tarikatı önderlerine de atıflar yapılmış Hoca Ahmed Yesevî'ye duyulan sevgi de ön plana çıkarılmıştır (Kartal, 2018, 422). Bu metin nispeten Halîlî'nin eserine öğretici üslubu dolayısıyla yakın gibi gözükse de anlatımı hikayeler üzerinden gerçekleştirilmesi iki metni birbirinden ayırmaktadır.

Amasyalı bir aileye mensup ve ilmiye sınıfından olduğu anlaşılan Mehmed Muhyiddin Kâsimî'nin 1202 beyitlik *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli eseri ise diğer metinlerden farklı olarak Osmanlı döneminde bu isimle kaleme alınmış ilk Türkçe mesnevi olmasıyla ayrılmaktadır.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ı ise Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına yazılmış 3034 beyitlik bir naziredir (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2018, 6). Âlî'nin eseri 20 makale, 20 hikâye ve 20 münacattan oluşmaktadır. Nizâmî'nin eserinden farkı hikayelerin sonunda yer alan münacatlardır (Kartal, 2018, 403). Aşk temasının tasavvufî bir çerçevede ele alındığı eserin Halîlî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ından hem şekil hem de muhteva bakımından farklı olduğu görülmektedir.

Bir Mevlevî şeyhi olan Neşâtî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli eseri^{xv} 1073/1662-63'te yazılmış olup Sultan Veled'in *Rebâbnâme*'sinden 70 beytinin Farsça beşer beyitle şerh edilmesi şeklindedir (Neşâtî, 2022, 33). Şâhidî'nin *Gülşen-i Tevhîd*'ine benzer bir şerh tarzının kullanılması, Farsça yazılması ve her iki ismin de Mevlevî şeyhi olması gibi özellikler dolayısıyla benzer minvalde eserlerdir. Nitekim onu örnek aldığını eserinin başındaki manzum mukaddimede dile getirmektedir (Neşâtî, 2020, 37). Neşâtî'nin eserinde de Şâhidî'nin tercih ettiği ve işlediği ilahi aşk, suret-mana, fenâ-bekâ gibi temel tasavvufî kavramların yer aldığı görülmektedir. Bu noktada Neşâtî her ne kadar eserini Farsça yazmış olsa da hem biçim olarak hem de muhteva bakımından Halîlî'den ayrılmaktadır. Tarih olarak Halîlî'den sonra yaşamış olması ve aynı tarikatta olmaları hasebiyle onun *Tuhfetü'l-uşşâk*'ını görmüş olması akla yatkındır. Fakat Neşâtî eserinde buna dair bir işaret vermemektedir.

Bunlardan başka aynı isimde Nefî'nin Farsça kaleme aldığı 97 beyitlik Fuzûlî'nin *Ensü'l-kalb*'ine yazdığı naziresi, Niyâzî-i Mısırî'nin İbn Arabî'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk ve Zübdetü'l-Esrar* isimli eserine yazdığı şerh ile Şems-i Hayâlî'nin şiirlerini topladığı eserinin ismi olan *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı da bulunmaktadır (Özdemir, 2025, 177-186).

3. Çevriyazı Metin¹

/160b/

Terceme-i Tuḥfetü'l-uşşâk li-Ḥālilî Ḳuddise Sırruhū

(Fâilâtün/fâilâtün/fâilün)

1. Dinle ey cüyende-i rāh-ı Ḥudā
Olduñ ise ṭālib-i vaşl-ı likā
2. Gūş ṭut bu nükte-i bārīke sen
Rūşenālık vir dil-i tārīke sen
3. Ḥakkı görmez çünki çeşm-i āb u gil
Cehd kıl tā açıla ol çeşm-i dil
4. Defter-i ebyāt-ı dervīşān oḳu
Fikre var ḳandan gelürsün ey 'amū
5. Kendiñi fehm eyle sen kimsiñ hemān
Sen nedensin hem ne yerdensin revān
6. Bu ile ḳandan irişdiñ ey ḡarīb
Pes nedür bu vaz' u bu şekl-i 'acīb
7. Cehd kıl tā kendi aşlıñ bilesin
Yine sen kendiñe vāşil olasin
8. Geç naḳışdan ola gör dervīş tā
Saña diyem kendi ḫālīñ ey fetā

¹ Metnin hazırlanmasında mecmuadaki kayıttan hareketle 18. asrın ikinci yarısında yazılmış olması ihtimali göz önünde bulundurularak ilgili dönemin imla ve dudak uyumu esas alınmıştır (Kartallıoğlu, 2011, 569-574). Metindeki bütün beyitler numaralandırılmıştır. Varak numaraları koyu olarak yazılmıştır. Ayrıca metinde kırmızı renkle yazılmış başlıklar da koyu renkte verilmiştir. Tam transkripsiyonun uygulandığı metinde sayfa kenarlarında yer alan notlar da ilgili beyte dipnot verilerek suretiyle “derkenâr” olarak aktarılmıştır. Allah Teâlâ için kullanılan isim ve sıfatlar ile özel isim, mekân ve eser isimlerinin ilk harfleri büyük yazılmıştır. Sonu “ıb/ub” ile biten kelimeler “ıp/up” şeklinde, “ile”lerin yazımında eğer kelimenin aslında “ی” varsa “...i-le”, yoksa bitişik yazılmıştır. Son harfi şeddeli olan kelimelerde eğer kendinden sonra ünlü bir ses gelmemiş ise cezmlî, geldiye şeddeli yazılmıştır. Metinde geçen ayet ve hadis iktibasları italik olarak belirtilmiş, kaynak ve tercüme dipnotta verilmiştir.

Der-beyān-ı sebeb-i icād-ı cevher-i evvel

9. Ol Hudā k'andan cihān pür-nürdür
Şüret ü şekl ü hayālden dürdür
10. Ol müsemmādur ki esmā zātıdur
Cümle eşyā mazhar-ı āyātıdur
- /161a/** 11. Kenz-i maḥfi idi ol şāh-ı 'amā
Diledi bilinmegin ol Kibriyā
12. İstedi kendi cemalin görmege
Hem kemālātın zuhūra sürmege
13. 'Āşık oldı pes Cemlāl-i pākine
Kendi ma 'şük kendisi 'āşık yine
14. Pes o veche itdi mir'āt iktizā
Ki ola āyīne-i 'ālem-nümā
15. Öyle buyurdı Resūl-i pāk-dīn
Mü'miniñ mir'ātıdır mü'min yaḳīn
16. Ğayr-ı mü'min cümle zerrāt-ı cihān
Maḫhar-ı Ḥaḳḳ iseler de ey civān
17. Līk mü'min zübdesidür 'ālemiñ
Cümle eşyā pāyesidür ādemiñ
18. Diledi pes ādemi peydā ide
'Ālemiñ ḫalḳıñ ana şeydā ide
19. Pes vücūd-ı ḫāşdan bir nūr-ı 'ām
Kıldı aña cevher-i evveldi nām
20. Oldı pes andan vücūd-ı kā'ināt
Fehm ḳıl bu nükteyi ey pāk-i zāt
21. Ol idi nūr-ı Muḫammed ey nedīm
'Aḳl-ı evvel didi aña pes Ḥakīm
22. Ādem-i ma'nā budur bil ey püser
Diñle benden diyeyim saña ḫaber
23. Sālikān ki bu maḫāma irdiler
Nāmına rūḫ-ı izāfī didiler
24. Pes aşıl bu rūḫdur bil ey püser
Ki ḫamu ecsāma rūḫ bundan gider
- /161b/** 25. Fi'l-mesel añla ki bu küllī dürür
Ḥissesi her biriniñ cüz'ī dürür

26. Lîk tertîbiñ diyem bir bir saña
Diñle benden ezber eyle ey fetâ
- Der-beyân-ı 'âlem-i ervâh**
27. Ol Hudâvend-i Kerîm-i kâr-sâz
Kâdir-i Perverdigâr u bî-niyâz
28. Kıldı 'aql-ı evvele çünki nazâr
Eridi cevher hayâdan bî-zarâr
29. Başa geldi zübde-i gevher hemân
Rûh-ı hâtem oldu pes andan 'ayân
30. Ba 'de'z-ân cevherine cüş eyledi
Kendini 'aşk-ıla medhüş eyledi
31. Zübde-i cevherine geldi çü hak
Andan ervâh ulu'l-'azm itdi halk
32. Hem bu tertîb üzre ey rûh-ı revân
Zübde-i bâkî-i cevherdür 'ayân
33. Andan ervâh-ı güruh-ı mürselîn
Halk idüpdür el Hudâvend-i mu'în
34. Ba 'de'z-ân ervâh-ı bâkî enbiya
Ba 'de'z-ân ervâh-ı cümle evliya
35. Ba 'd-ezân ervâh-ı ehl-i ma'rifet
Halk idüp ol ferd-i bî-şekl ü şîfat
36. Ba 'de'z-ân ervâh-ı cümle zâhidîn
Ba 'de'z-ân ervâh-ı cümle 'âbidîn
37. Ba 'de'z-ân pes rûh-ı cümle mü'minîn
Ba 'de'z-ân hem rûh-ı cümle kâfirîn
- /162a/** 38. Ba 'de'z-ân ervâh-ı hayvânât hem
Ba 'de'z-ân ervâh-ı nebatı urdı dem
39. Ba 'de'z-ân rûh-ı tebâyi' itdi halk
İşbu tertîb üzre icâd itdi Hak
40. Lîk ol Hayy u Kerîm ü dâd-ver
Her maqâm-ı rûhda ey cân-ı beder
41. Bî-'aded emlak icâd eyledi
'Âlem-i ervâhı bünyâd eyledi
42. 'Âlem-i melekût oldu pes temâm
'Âlem-i gaybî diyeler daği nâm

Der-beyân-ı merâtib-i ‘âlem-i ecsâm

43. Ol vücūd ki hâris-i ‘âlem dürür
Maẓhar-ı ekmele aña âdem dürür
44. Diledi çünkü zühûri tâmu pes
Halk ide ol ‘âlem-i ecsâmı pes
45. Cevherin dördine pes kıldı nigâh
Cûşa geldi bu cihân andan o gâh
46. Zübdesi anıñ dağı oldı bedîd
Andan icâd eyledi ‘arşî Mecîd
47. Yine cevher cûşa geldi ey fetâ
Zübdesinden kürsîyi düzdi Hüdâ
48. Bu tarîk ile semâvât-ı temâm
Halk idüp ol pâdişâh-ı Lâ-yenâm
49. Ba‘de‘z-ân halk eyledi ol zât-ı pāk
‘Unşur-ı nâr u hevâ vü âb ü hāk
50. ‘Âlem-i ecsâm pes oldı temâm
‘Âlem-i mülk didiler hem aña nâm
- /162b/ 51. Bunda hatm oldı be-küllî müfredât
Oldı yigirmi sekiz ey pāk zât
52. Oldı pes on dördi ol ervâhda
Mişli dağı ‘âlem-i eşbâhda
53. Ey birâder dinle gel bâ-güş-ı cân
Üç mürekkebe oldı bunlardan hemân
54. Cism-i hayvânî nebâtî ma‘denî
Hoşca aña ey cevâhir ma‘denî
55. Mişlidür harf-i teheccî bî-gümân
Oldı yigirmi sekiz ey nev-cevân
56. Üç mürekkebe oldı bunlardan dağı
Anlara oldı mümâşil ey ağı
57. İsm ü fi‘l ü harfdür aşl-ı kelâm
Buldı ol üçden dağı ‘âlem nizâm

Meşnevî der-hulâşa-i sühân

58. Aña gel zâde-i Âdem hemîn
Ol kadîm ü mübdi’ ü rûh-âferîn
59. Rûhuñ ol cevherden icâd eyledi
Hem cemâli ile dilşâd eyledi

60. Pertev-i envâr-ı zâtsın ey faķır
Kendiñi sen şanma nâçiz ü haķır
61. 'Ālîsin emlakde ma'nâda sen
Humkla şüretde kaldıñ sade sen
62. Çünkü bu şüretde olur nîk ü bed
Ana rağbet eylemez erbâb-ı hıred
63. Şüreti virdi anıñcün zü'l-minen
Tâ anıñla bulasın Mevlâ'yı sen
- /163a/ 64. Rişte-i pâk ile pâ-bestedür
Per ü bâliñ dâmdan işkestedür
65. Andan itmezsin sen ârzü-yı vaţan
Kaldıñ şüretde maħbûs-ı beden
66. Çün 'anâşırdan kuşandıñ sen kemer
Didiler namına anıñcün beşer
67. Yoħsa sen bir rûħ-ı pâksin ey püser
Şanma kend'özüñi ħâksin ey püser
68. Yek dü görüñdi 'anâşırda hemân
Cümle mevcûdât bu yüzdendür 'ayân
69. Cümle a'dâd birdür ıraķ şanma sen
Pes ħayâlâta düşüp aldanma sen
70. Ger hezâr u şad ola ger şad hezâr
Aşlı birdür cümleñin ey yâr-i ħâr
71. Belki vahdetden bu keşret nâşîdür
Vâħidin ħayrı ne görseñ lâşîdür
72. Geç ikilikden ki yektâ olasın
Bî-zebân ol ħaķ-la ħüyâ olasın
73. Var ħadış-i küñtü sem'andan² oķu
Tâ olasın maħrem-zâr ey 'amû
- Temsîl**
74. Aşlımız çün âbdur der-rüy-ı âb
Her yaña aķıp gideriz çün ħabâb
75. Bâddandur bu vücûduñ ey püser
Dîde-i 'ibret-le bir kez kıl nazâr

² "Onun işittiği kulağı, gördüğü gözü olurum." (Buhârî, 1422/2001, "er-Rikâk", 38 (No.6502))

76. Çün derūndan gide hestī-i heva
Ol ḥabāb ol dem hemān deryā ola
- /163b/ 77. Aşlımız bizim budur ey merd-i gār
Sırr-ı ḥaqqı saña itdim aşikār
78. Çün bilesin kendi ḥālīñ ey fetā
Gel düşüñ aḥvālīñ ol merd-i Ḥudā
79. Cehd idegör tā be-ḥükm-i men ‘aref³
Bilesin Rabbiñ bulasın sen şeref
- Der-beyān-ı işbāt-ı vaḥdāniyyet**
80. Ol vücūd-ı lā-yezāl ki ḥāq durur
Ehl-i ḥaqqda ol vücūd muṭlaq durur
81. Andan ayrı añla bir mevcūd yok
Andan ayrı hem daḥi ma‘būd yok
82. Zıkr odur hem zākır ü mezkūr odur
Şükr odur kim şākır ü meşkūr odur
83. Andan ayrı zerre yok ki hestīdür
Ḥaqq-i ‘ālem cām-ı ‘aşkıñ mestīdür
84. Zāt-ı pākīdür münezzeh ez-cesed
Vaşf-ı zātīdur ḳul hüva’llāhü aḥad
85. Fevḳ ü taḥt ü şağ u şolda pīs ü pes
Andan artık yok vücūd-ı ḥiç kes
86. Her ne görseñ cümle ḥaqqdur bī-gümān
Diḳḳat it fehm itme bāṭıl ey civān
- Su’āl**
87. Aḥvel-i keḳ-bīn hem fāsīd-i ḥayāl
Bu vücūddan baḥş idip ider su’āl
88. Dir ki Ḥaqq’ıñ ğayrı çün mevcūd yok
Yo[k] vücūdāt-ı cihān mefḳūd yok
- /164a/ 89. Çün ki yok ğayrı vücūd-ı Ḥaqq bedīd
Pes nedür bu Zeyd ü ‘Amr u Bā Yezīd
90. Bu şerī‘at ṭavrını ne düzdiler
Ya bunuñ ile ne ‘uḳde çözdiler
91. Pes bu ne ḥacc ü zekāt ü bu şıyām
Bu rükū‘ u bu sücūd u bu ḳıyām

³ “Kim Allah’ı tanır, dili uzar (çok konuşur, yani Allah’tan çokça söz eder).” (Ali el-Kari, 1992, 4/1498)

92. Neye Kur'ân indi kimden kimedür
Gayrı çün yok hükm andan kimedür
93. Bu didiğin gibi ise ger sübül
Lâzım oldu nefy-i irsal-i rüsul
94. 'Âkılân her giz dimez böyle sühan
Söz degildür bu meger fikr-i cünun

Cevâb

95. Diñle ey sâ'il saña şâfi cevâb
Kalbiñ itmiş 'illet-i gaflet harâb
96. Geç bu zannından beri gel bü'l-heves
Güş-ı cân-la diñle sözüm her nefes
97. Sañki dersin bunlara cümle vücüd
Cümlesi a'râzıdur bî-şekk 'anüd
98. Gaflet ü 'ucbuñ ile ey pür garâz
Eylediñ itlâk çü her ber-garâz
99. Kendiñe 'ucbuñ ile gör n'eylediñ
Cevher-i Haqq'ı 'arâz zann eylediñ
100. Cevher ol muṭlaḡ vücüddur ey civân
Ne 'adem ṭarî aña ne ḡod zemân
101. Ki ebed fânî degildür ber-devâm
Ḳâyim andan cümle mâhiyyet temâm
- /164b/ 102. Pes ḡaḡıḡı olmaz illâ bu vücüd
Hep aṅadur ger rükü' ger sücüd
103. Çün vücüdât-ı cihân ezlâlıdur
Ol çü mevzû'dur u bu iclâlıdur
104. Ol çü deryâdur bular emvâcdur
Ol çü şâhdur bu aña muḡtâcdur
105. Gerçi mevcüd oldu bunlardur şühüd
Müstekıllan yoḡdur anlara vücüd
106. Ger az olsun ger çok olsun öyle bil
Cümlesi a'râzıdur cevher degil
107. Bir vücüddur bil ḡaḡıḡatde bular
Her biri bir şekl-le olmuş âşikâr
108. Her biri çün gördü şeklin başḡa kes
Biri sen didi biri ben didi pes

109. Oldu sen ben ile bu keşret bedîd
Oldu Zeyd ü ‘Amr ü Bekr ü Bâ Yezîd
110. Bu sen benden bu eşyâ pes vücûd
Bî-ben ü sen Hâk vücûdudur ‘anûd
111. Bu ben ü sen tâbi‘ her ten dürür
Bu sühân ehline pes rûşen dürür
112. Cism ki pes ver leţâfet ey keşif
Olmaya rencide senden tâ laţif
113. Tâ ola cism-i keşifiñ ber-çarâr
Bu ben ü sen eylemez andan güzâr
114. Lîk bu talţif-i cisim ey bü’l-heves
Olur aḥkâm-ı Nebî’den her nefes
115. Anıñ için oldu irsâl-i rûsul
Reh-revâna tâ ola rûşen sübül
- /165a/ 116. İndi Qur’ân işte bu eşkâl için
Ḥükmü oldu aña bu iclâl için
117. Bu leţâfet pes şerî‘ atden doğar
‘İlm-i aşl u fer‘ leţâfetden doğar
118. Râh-ı şer‘a şıdķı-la girmek gerek
Tâ leţâfet bahrine irmek gerek
119. Egrilik gelmez şerî‘ atde işe
Doğrı gel tâ beñzeye işiñ işe
120. Bî-şerî‘ at iş nice âsân olur
Kaṭre ‘ummâni yine kande bulur
121. Biz ki deryâdan cüdâ bir kaṭreyüz
Kaṭreyi bahr[e] kaçan irgöreyüz
122. Bâ-ḥuşûş bu âteşe cism-i keşif
Olmamış nûr-ı riyâzet-le laţif
123. Pes laţifâne olur mı ol qarîn
Murğ-ı bî-per gibi kuşlardur hemîn
124. Lâzım oldu pes saña şer‘-i Resûl
Cân u dille eyle her kavlin kabûl
125. Şer‘-i pâke sa’y ü diḳkat it müdâm
Tâ ḥaḳîkat göstere yüz ve’s-selâm
126. Kıl kadar şer‘inden eksikse dilâ
Lâ-cerem râh-ı ḥaḳîkat kem ola

Naşihat

127. 'Abd-i Hakk ol olma ten-perver şakin
Câhilâna olma hem serv[er] şakin
128. Besleme şirîn ile murdâr sen
Cehd idip boyñundan at bu bârı sen
129. Dâmeniñ dünyâdan al ey nîk-baht
Tâ diliñ yağa çerâğ-ı ma'rifet
- /165b/ 130. 'Aleme gel eyle sen yeksan nazar
Her ne görürseñ güzel gör ey püser
131. Nefsiñi gel rûhuña sen eyle kul
Sa'y ü cehdi-le begim dervîş ol
132. Kendiñi mâ vü menîden pâk kı
Rüşen ola tâ çerâğ-ı cân u dil
133. Penbe-i pindârı gûşuñdan çıkar
Câm-ı 'aşk-ı Hakk-la mest ol durma var
134. Geç şüretten cânâ giden râhı bul
Var tarîk-i Hazret-i Allâh'ı bul
135. Nice bir hubbuñ ten ü mâl ü zene
Ehl-i dil 'indinde degmez arzuna
136. Hubb-ı dünyâ ile olduñ ise mest
Put-perestsin put-perestsin put-perest
137. Var ise kalbiñde ger hırş ü heva
Da'vî-i İslâm itmek nâ-revâ
138. Yokluk iste Hakk-la sen hest ol
Bâde-i 'aşk-ı Hudâ'dan mest ol
139. Her ne var ise gam-ı çün ü çirâ
Cümlesin terk eyle tut râh-ı Hudâ
140. 'Âkil ile 'âşıkñ hiç kârı yok
Bunda 'aklıñ rağbet ü bâzârı yok
141. İntihâsı 'âkiliñ varlık durur
İbtidâsı 'âşıkñ yokluk durur
142. Kendiliksiz Hakkı-la hem-râh ol
Kisve-i dervîş giyuben şâh ol
143. Çün idesin sen vücûduñı fena
'Aşk-ı cânân pes olur peydâ saña

- /166a/ 144. Senligiñ tã ki saña ola qarîn
Çeşm-i dil kãnde olur Allãh-bîn
145. Senligiñ at taşra gel ey şãhiyãn
Bãl ü per aç iste şãh-ı bî-niyãz
146. Tã ki varlıgıñ dura pes der-meyãn
Bil hiçãbıñ ol durur ancağ hemãn
147. Rũhuñ ol iklĩm-i pãkden pãkdür
Hem dağı cismiñ bu ĥãkden ĥãkdür
148. Cehd idip bu pãki yine pãke ver
Rãh-ı Ĥãkğ'a cãn-la merdane gir
149. Şũfi-i şãfi ol olma şũfi sen
Hem bu yolda merd ol olma bũfi sen
150. Doğru ol hem doğru söyle doğru gör
Merkeb-i nefsiñi doğruluğa sür
151. Ger dürüğ olur ise pes şãn 'atiñ
Olur 'ãlemde anıñla şõhretiñ
152. Böyle iseñ şũfi degilsin kişi
Böyleniñ bu yolda hiç geçmez işi
153. Tã ki varsın şũfiliğ gelmez ele
Varlıgı-la şũfiliğ olmaz hele
154. Şũfiliğ şãnma yamalı ĥırkãdur
Belki nãr-ı 'aşkı-la pür ĥırkãdur
155. Şũfiliğ olmaz bu ĥırka tãci-le
Belki nũr-ı Ĥãğ-la ĥãlbi açıla
156. Şũfi iseñ ger saña bu dãm nedür
Şũfi olmazsañ saña bu nãm nedür
- /166b/ 157. Ol degüldür şũfiliğ ey merd-i dãn
Şũfi iseñ var yeriñde ol hemãn
158. Zĩr-i delğde put-persestetdi bu bend
Ĥãlka şũfiliğ şatarsın derd-mend
159. Böyle 'ãdet-le müselmãn mı olur
Kişi yoğsa ehl-i imãnı mı bulur
160. Ol sen İbrãhĩm-veş put-şiken
K'olasın arãyiş-i her encümen
161. Ger dili'ñden her şãnem çekmezse dest
Demezem her giz saña ben Ĥãğ-perest

162. Hem-çü şeytân lâf-ı hestî itmede
Na're-i Allâh-perestî itmede

163. Böyle pes olmaz tarîk-i 'ârifân
Nefsiñi bilmeklik sa'y it hemân

Der-keîâm-ı pîr-i kâmil ü taleb-i ô

164. Diñle ey cüyende-i esrâr-ı Hâk
Olduñ-sa tãlib-i envâr-ı Hâk

165. Bilmeyince nefsiñi ey bü'l-heves
Olamazsın ehl-i dil dervîş pes

166. Dil nedür çün bilmedüñ ey bü'l-fazıl
Var taleb kıl ehl-i dil bul bende ol

167. Bu cihânda ehl-i derdi ara bul
Tã kilîd-i qalbiñi fetḥ ide ol

168. Merd olup iste anlardan keşf-i rãz
Tã olasıñ nerd-i Hâk'da ser-firãz

169. Destiñ ursun dâmen-i pîre hemân
Merd ol oturma yeter hem-çü zenân

/167a/ 170. Her ne derse saña ol bî-lecãc
Sen kabûl it çün añadur ihtiyãc

171. Şãh iseñ öñünde añın bend[e] ol
Pîr öñünde ölmegil zinde ol

172. Pîr gerekdür tã saña rehber ola
Andan ol miss-i vücüduñ zer ola

173. Zîrã bî-rehber olmaz rãh-rev
Rehberi bul soñra ol sen rãh-rev

174. Yola gitmek hiç olur mu bî-refîk
Pîr ḥaṭar düş-vãrdur pes bu tarîk

175. Pîr gerekdür tã kılavuzluk ide
Rãh-ı Hâk'da menzil-ãmüzlük ide

176. Olmalıdur lîk ol pîr-i tarîk
Hem şerî'atde tarîkatde refîk

177. Evvelã kendini tekmiîl itmeli
Şãniyen alıp mürîdi gitmeli

178. Niçe kerre ol yola gitmiş ola
Lãyık-ı ol bãr-gãh olmuş ola

179. Tā mürīd her gelen müşkilleri
Hall ide ol pīr-i kâmil pīşrevi
180. Bâ-şerī'at zâhirin pür-nūr ide
Bâ-ṭarīkat bâṭınıñ mesrur ide
181. Bâ-ḥakīkat cümle esrârı aña
Keşf ide bir bir o pīr-i reh-nümā

Der-beyân-ı pīr-i nâkış

183. Râh-ı Ḥakḳ'ı her o kim nādīdedür
Yüz gözü olsa daḥi nādīdedür
- /167b/ 184. Gerçi da'vâsında ol pırlık ider
Pīr degildür belki tezvīrlık ider
185. Qurdu bu dünyâ için bu dāmı ol
Tâ tuta ol dām ile her 'āmmı ol
186. Dünye için itdi telbīs ihtiyār
Aldadur ḥalkı hemān İblīs-vār
187. Pārsālīk eylese ger zâhirā
Ol degüldür Ḥakḳ için qaşdı riya
188. Böyle kimse saña yārlık mı ider
Gümreh olan reh-nümālīk mı ider
189. Ḥazret-i Molla Celāle'd-dīn-i mā
Diñle bunda ne buyurmuşdur fetā
190. Ey niçe İblīs ādem yüzlü var
Her ele el vermek olmaz yār-i ğār

Der-ḥulāşa-i sūḥan

191. Sende bu bāzāra sevdā varsa ger
Qaşd-ı a'lā it oturma ey püser
192. Cehd idip bir pīr-i kâmil bu hemān
Tâ saña peydā ola sırr-ı nihān
193. Zīrā ol bu yolda çü qalmış durur
Niçe kerre gidüben gelmiş dūrür
194. Göstere tā ki saña rāh-ı yaḳīn
Reh-zenān şerrinden olasin emīn
195. El verirseñ böyle bir pīre hemān
Aça bāb-ı devleti ol Müste'ān

(Der-beyân-ı şurûṭ)

- /168a/ 196. Çün eliñ dutduñ aña olduñ mürîd
Dürlü zevķ ola dilinde pes bedîd
197. Min cemî'î'l-vech irâdet itmeli
Her ne buyursa itâ'at itmeli
198. Râh-ı Hâķ'da tâ saña temkîn vire
Saña zıkr-i evveli telķin vire
199. Ba'd on şart gerekdür bir qarâr
Râh-ı Hâķ'da tâ ki kârın ola kâr

Şart-ı evvel

200. Şart-ı evvel oldu abdest ey püser
Durma abdestsiz bu yolda kıl hâzer
201. Daği nefsine tahâret vire ol
Tâ o menzilden öteye ire yol
202. Her günâhdan hem tahâret ide dil
Zümre-i merdân râha gide dil

Şart-ı şânî

203. Şart-ı şânî 'uzlet oldı ey mürîd
İhtiyâr-ı halvet eyle ol ferîd
204. Hâne-i târik gerekdür n'ite ğâr
Tâ ki hissiñ bend ola ey yâr-i ğâr
205. Kapılar açıla dilde nâĝihân
Müdrîk ola pes havâss-ı dil hemân

Şart-ı şâlis

206. Şart-ı şâlişdür sükût ber-devâm
Ola tâ lafzın seniñ hayrû'l-keâm
- /168b/ 207. Kurtulur ğafletten ol sâkit olan
Pes nifâķ u küfre yol qalmaz hemân
208. Kıl ü kâlden sâkit olursa zeban
Zü'l-Celâl'den nâṭıķ olur dil hemân

Şart-ı râbi'

209. Şart-ı râbi' şavm olupdur ey civân
Şüfi'âdet kıl geri qalma hemân

210. Böyle buyurmuşdur ol hayrū'l-beşer
Şavm olur nefsiñe her şeyden siper
211. Sālikān şavmi-le bulur perveriş
Kālbī şāf ider kōmaz hīç gıll ü [g]ış

Şarḥ-ı ḥāmīs

212. Şarḥ-ı ḥāmīsdür devām-ı zıkr-i Ḥak
Tā ki bu yolda ala zākir sebak
213. Bā-ḥuzūr-ı dil gerek zıkr-iñ seniñ
Tā ki rüşen-i şāf ola fikriñ seniñ
214. Ref'-i şüret pes gerekdür ey fakīr
Tā ki şeyṭān bulmaya yol ber-zamīr
215. Efdal-i kār zıkr-i ol Ḥalīk dūrür
Zıkr olunmaḡ zātına lāyık durur
216. Efdal-i ezkārdur bī-iştibāh
Lā ilāhe illa'llāh ey merd-i rāh
217. Öyle bir zıkr ile tā fikr erdire
Şad hezārān nükte-i bīkr erdire

/169a/

Şarḥ-ı sādīs

218. Şarḥ-ı sādīsdür tevekkül ber-ḥudā
İtmedür taḡdīre teslīm ü rızā
219. Sekr ü şahvında gerek fakr u ğinā
Maḥv [u] işbātında gerek ḥavf ü recā
220. Münhezim olmaḡ gerekdür şekk ü reyb
Tā dilinde açıla ebvāb-ı ğayb

Şarḥ-ı sābī'

221. Şarḥ-ı sābī' nefy-i ḥatırdur hemān
Her ne gelse kalb[e] def' it ol zemān
222. Zīrā şeyṭān andan bil rehzen dūrür
Yecrī mecre'd-dem⁴ saña rüşen dūrür
223. Ağlamak ister anıñ mecrasını
Görmeyesin tā anıñ ğavgāsını

Şarḥ-ı sāmīn

224. Şarḥ-ı sāmīn pīr-i rabṭ-ı kalb olur
Kişi anıñla Ḥudā'ya yol bulur

⁴ "Şeytan, Âdemoğlunun (insanın) damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşır." (Buhârî, 1422/2001, el-Edeb, 121(No:6225))

225. Ol mürîde gösterir rāh-ı dürüst
Rāh-ı Hağ'da pes olur çālāk ü cüst

226. Korkulardan kurtarır her dem seni
Pes alır ol senliginden hem seni

Şart-ı tāsî'

227. Şart-ı tāsî' şart-ı nevm oldu daħi
Diñle bir hoş ezber eyle ey aħi

/169b/ 228. Gelmeye tā başıña ğavġā-yı nevm
Ey 'azîzim eyleme sevdā-yı nevm

229. Bā-ħuzū' u bā-ħuşū' u bā-niyāz
Halk uyurken Hağğ'a sen eyle niyaz

Şart-ı 'āşir

230. Şart-ı 'āşir kılllet-i ekl-le ta'ām
Oldu ey sālîk aña kıl ihtimam

231. Lîk ola her yedigiñ cümle helāl
Pîş ü kem itme gerekdür i'tidāl

232. Pes vaşat-ı ħayrî'l-umûr oldu müdām
Böyle buyurmuşdur ol ħayrî'l-enām

Der-beyān-ı zîkr-i seyrān-ı heft

233. Pes şerāyiğ cümlesi ma'düddur
Her birinde sālîkiñ mevcüddur

234. Sālîk-i rāh-ı Ĥudā'ya bî-gümān
Erişir her demde esrar-ı nihān

235. Çün şerî'atden tarîka buldı yol
Lâyîk-ı rāh-ı ħağîkat oldu ol

236. Fehm ü fikrin pes gerek rüşen kıla
Heft-i seyr ü heft-i zîkri bile tā

237. Her birini ideyim şerħ ü beyān
Diñle benden hoşca añla nüktedan

Der-beyān-ı zîkr-i evvel ü seyr-i evvel ki seyr ila'llāh-est

238. Diñle ey tālîb sözüm cānı-la sen
Her biri ola saña dürr-i 'aden

/170a/ 239. Menzil-i seyr ila'llāh ey püser
Sālîkāne rāh-ı Hağğ'a oldu der

240. Nefs-i emmāre bu yerde hüküm ider
Zühd taqvā anıñ hilāfında gider
241. Bunda sâlik mücrim ü bî-çāredür
Kendini zāyi' iden āvāredür
242. Zıkr-i Haq'da rüz [u] şeb kâ'im gerek
Hem bu kâr başında ol dâ'im gerek
243. 'Aql-ı cüz'î tã aña zâhir ola
Nūr-ı 'ibret çeşmine bāhir ola
244. Pertev-i levvāme çün lem'ân ider
Na're urup dem-be-dem efgân ider
245. Kimine keşf ü kerāmet el verir
Kimisi ol pertevide maḥv ider
246. Arasında iki nefsin bu maḥām
Gāh şu'le erişir gāhī zālām
247. Dā'imā ol şükr-i ol Mevlā ider
Ḳalbine tã zıkr-i müstevli ider

Der-beyān-ı zıkr-i şānī ve seyr-i şānī ki seyr-i li'llāh-est

248. Çün göre ol pīşvā-yı ehl-i dīd
Ḳābiliyyet bulduğun bî-şek mürīd
249. Zıkr-i şānīyi aña telḳīn ider
Zıkr-le sâlik derūnuñ leyyin ider
250. Seyr li'llāh oldu nām bu maḥām
Zıkr-i maḥfī sâlike olur müdām
251. Bunda sâlik ḥidmet-i Bārī ider
Zıkr-i Haq'da dem-be-dem yārī ider
- /170b/ 252. Verilir ehl-i muḥabbet nām aña
Zıkr-i ḳalbi hem olur en'ām aña
253. 'Aql-ı cüz'īye erer bunda kemāl
Bundan evvel bulunmaz aña mecal
254. Kimisi bunda kerāmetī olur
Kimisi daḥi ḥarābātī olur
255. 'Aşḳdan bir pertev erişir aña
İre hem 'ilme'l-yaḳīnden bir nümā
256. Pes gerekdür zıkr-i maḥfī ber-devām
Tã ma'ārīf göstere yüz ve's-selām
257. Dilde şems-i cān hemān tãbān ola
Bunda sâlik şāḥib-i 'irfān ola

Der-beyân-ı zıkr-i şâliş ve seyr-i şâliş ki seyr-i 'ala'llâh-est

258. Ma'nıye sâlik olursa dil-pezîr
İde telkîn zıkr-i şâliş aña pîr
259. Menzil-i seyr-i 'ala'llâhı bulur
Bunda sâlik lâyıq-ı taḥsîn olur
260. Kimi bunda 'aşq baḥrine girer
'Aklı gidip 'aşkı-la cânıñ verir
261. Kiminiñ rûḥına pes söyler Ḥudâ
Teniñ olur aña zemîn ile semâ
262. İḥtiyârsız dem ene'l-ḥaḳ'dan urur
Pes muḳayyed dem o muṭlaḳdan urur
263. Menzil-i 'ayne'l-yaḳîn ḥâsıl olur
Şekk ü ḳann ü vehmi hep zâyil olur
264. Pes olur bunda tecellî-i cihân
Gâhî ef'âlden olur gâhî şifât

- /171a/ 265. Mülhime nefsine bunda rû virür
Hem gül-i ma'nâ bu yerden bû virür

Der-beyân-ı zıkr-i râbi' ve seyr-i râbi' ki seyr-i ma'a'llâh-est

266. Çünki sâlik zıkrî-le şeydâ ola
Pes nihâdında ṭaleb peydâ ola
267. İde zıkr-i râbi'i telkîn pîr
Bunda sâlik olur eşyâdan ḥabîr
268. Sâ'ir-i seyr-i ma'a'llâh ola ol
Hem ledünden 'ilme âgâh ola ol
269. Girye vü zârî aña peydâ olur
Ḥalḳ-i 'âlemden o bî-pervâ olur
270. Gâh olur fevḳa's-semâdan söz sürer
Gâh verir taḥte's-şerâdan ol ḥaber
271. Kendini ol müntehâ bilip gider
Ḳalbine nûr-ı muḥabbet 'aks ider
272. Nefsi bunda muṭma'innedür hemân
Her ḥayâlâtı ki var olur revân
273. Çoḳ ḥaṭar vardur bu menzilde aḥî
Sâlikâne bunda iş vardur daḥî

274. Bu maḳām ehl-i iḥlāşdur hemān
Cilve-gāh-ı bende-i ḥāşdur hemān
275. Bunda pes şer‘-i şerīf muḥkem gerek
Zıkr-i Ḥaḳ her laḫza vü her dem gerek
276. Pertev-i nūr-ı Muḥammed ‘aks urur
Bunda sālīk kendine ‘ārīf olur
277. Menzil-i ‘ayne’l-yaḳīn ḥāşıl olur
Varlığından fānī vü vāşıl olur

- /171b/ 278. Pes ṭarīḳında olur sālīk ferīd
Cezbe bunda gösterir yüz ey mürīd

Der-beyān-ı zıkr-i ḥāmīs ve seyr-i ḥāmīs ki seyr-i fi’llāh-est

279. Çün ola ḳābil mürīd ol şeyḫ-i dīn
Eyler ol telḳīn-i zıkre pencümīn
280. Seyr fi’llāh didiler pes buna nām
Gūş-ı cānıñ aç daḫi diñle kelam
281. Kendini sālīk burada kem ider
Dīn ü mezheb bilemez alıp gider
282. Yār u aḡyārı beraberdür hemān
Ḥaḳ ṭarīḳinde dilāverdür hemān
283. Dostu her yerde ol görür ‘ayān
Varlığı yokluḡa döner bī-gümān
284. Zākir ü mezkūr u zıkr-i bir olur
Baḫr-i tevḫīd[e] ṭalar devlet bulur
285. *Küntü sem ‘andur*⁵ bu sālīk behresi
Varlığından ḳalmamışdur zerresi
286. Pes vücūdundan fenā bunda olur
Rāzıyye nefse ‘atā bunda olur
287. Sırr-ı ḳalbi’l-mü’minīn bulur vücūd
Ḳalbi pür gevher ider deryā-yı cūd
288. Līk bunda var çü noḳşāndan eşer
Eyleye bundan daḫi sālīk güzer

Der-beyān-ı zıkr-i sādīs ve seyr-i sādīs ki seyr-i ‘anī’llāh-est

289. Çünki sālīk ola merd-i kār-dān
Zıkr-i sādīs verilir aña hemān

⁵ “Onun işittiği kulağı, gördüğü gözü olurum.” (Buhârî, 1422/2001, "er-Rikâk", 38 (No.6502))

- /172a/ 290. Menzil-i seyr-i 'ani'llâh işbudur
Sâlikâna aḳreb-ı râh işbudur
291. Bunda ḫayret el verir ey yâr-i ğâr
Ṭâlibiñ kârı olur feryâd-zâr
292. *Men 'aref ṭâle lisân⁶ bulur niẓâm*
Erişir 'ilm-i nübüvvet ve's-selâm
293. Bendeye ḫâşıl olur bunda kemâl
Bunda nefse erişir küllî zeval
294. Menzil-i ḫâşân-ı dergâh işbudur
Hem 'ibâdet işbu menzilde olur
295. Nefs-i marzıyyeye bu menzil olur
Bunda faḳırin evveli ḫâşıl olur
296. Bundadır pes kâde faḳrun ey püser
En yekûne küfren imâ'en ḫayer⁷
- Der-beyân-ı zıkr-i sābi' ve seyr-i sābi' ki seyr-i bi'llâh-est**
297. Çün göre her menzili sâlik-i yaḳîn
Şeyḫ telḳîn ide zıkr-i heftümîn
298. Seyr bi'llâh didiler pes buna nâm
Hem menâzil bunda olur bil tamam
299. Bunda varlıḳdan eşer olmaz revâ
Bundadır zîrâ fenâ-ender-fenâ
300. Zâhir olur cümle esmâ-yı Ḥudâ
Hem sevâdü'l-vech fi'd-dâreyn⁸ aña
301. Pes sa'âdet ile ol ḫayrü'l-beşer
Buña pes el-faḳru faḫrî⁹ didiler
302. Ḳalb-i mü'min hem olur 'arş-i mecîd
Pes bu menzilde olur kâmil mürîd
- /172b/ 303. Menzil-i insân-ı kâmil işbudur
Nûr-ı vaḫdet bunda hem lâmi' olur
304. Bir olur maṭlûb ṭâlib hem ṭaleb
Sehl olıserdür bu menzilde ta'ab

⁶ "Kim Allah'ı tanır, dili uzar (çok konuşur, yani Allah'tan çokça söz eder)." (Ali el-Kari, 1992, 4/1498)

⁷ "Fakirlik, neredeyse küfür olacaktı." (el-İsfahânî, 1996, 3/53)

⁸ "Fakirlik, iki dünyada da yüz karalıdır." (Aclûnî, 1997, 2/102)

⁹ "Fakirlik benim iftiharımdır." (Aclûnî, 1997, 2/80 (no: 1833))

305. *Men 'arefe kelle lisān*¹⁰ olur bedīd
Fānī olur varlığından pes mürīd
306. Hem bekā-ender-bekā bunda bulur
Men 'aref sırrı daḥi ḥāşıl olur
307. *Mūtū kable en-temūtū*¹¹ menzili
Bunda olur bilmiş ol sen ey velī
308. Aşl-ı a 'dādın bir idi ey civān
Rāci' olur kendi aşlına hemān
309. Aşlına rāci' ola çünki 'aded
Kimse kalmaz ortada illa aḥad
310. Zāt-ı Ḥaqq'ın ḡayrı yoḡ idi ezel
Zāt-ı Ḥaḡ kaldı ḡadīm ü lem yezel
311. Müntefī olur ḡamu keşret temām
Vāhid-i muṡlaḡ ḡalır bil ve's-selām

Der-beyān-ı merātib-i zākirān

312. Dört kısmıdır ey birāder zākirān
Diñle ḡoşca tā diyem saña 'ayān
313. Ola ma'lūmuñ pes aḡvāl-i faḡīr
Olasın şūfī şafāsından ḡabīr

Ḳısm-ı evvel

314. Ḳısm-ı evvel oldu bu ey yār-i ḡār
Ki ider her demde ol zıkr-i çehār
- /173a/ 315. Līk serden ol ḡarīb biḡānedür
Şüretā yeri de ḡalvet-ḡānedür
316. Dil ile söyler dili hem-reh degil
Ma'rifetden zerrece aña degil
317. Dilde anıñ zıkr-i ger ekşer ola
Līk ḡalbine eşer kemter ola

Ḳısm-ı şānī

318. Oldu bil pes ḡısm-ı şānī zākirān
Ḳalb ile k'ider tekellūf ḡāzirān
319. Meyli anıñ ekşer olur dūnyevi
Bā-tekellūf ide zıkr-i uḡrevī

¹⁰ "Kim Allah'ı tanırsa (marifetullah'a ulaşırsa), dili kısılır (az konuşur)." (Ali el-Kari, 1992, 4/1498)

¹¹ "Ölmeden önce ölünüz." (Aclūnī, 1997, 2/260 (No: 2668))

320. Pîşter-i zâkir olur [ol] bu kabîl
Hubb-i dünyâ itmiş anları 'alîl

Ƙısm-ı şâliş

321. Ƙısm-ı şâliş oldu bil bu ey raķîķ
K'ola baħr-i zıkr-i Ħaķ'da ol ğarîķ

322. Kârı her dem zıkr ola Mevlâ ola
Ƙalbi tâ ki zıkre müstevlâ ola

323. Şuğl-i dünyâ aña olursa zarûr
Pes ħuşûlünde olur Ƙalbi nüfûr

324. Bu maķâm-ı ħurb-ı Ħaķ'dur ey civân
Az erişir bu maķâma zâkirân

Ƙısm-ı râbi'

325. Ƙısm-ı râbi' bu oliser ma-ĥaşal
K'ola anıñ Ƙalbi mânend-i cebel

/173b/ 326. Zıkr olur Ƙalbinde anıñ Ƙâ'imen
Ol zemân mezkûr olur ol dâ'imen

327. Nâm-ı ma'sûk arasında ey hümâm
Ƙurb-ı bisyâr oldu sen diñle kelam

328. Vaķt olur ki 'âşık-ı dildâdegân
Ğarķ ider kendini ma'sûķda hemân

329. 'Aşķda ol şöyle müstaĝraķ olur
Ki vücûd-ı fânî-i muţlaķ olur

330. Ma'sûķun ğayrını ol görmez o ân
Pes olur ma'sûķda peydâ vü nihân

Der-beyân-ı aķsâm-ı taleb

331. Tâlib-i Ħaķ 'aşķa geldi çüñkü söz
Lâzım oldu aşlını şerħ ideyüz

332. Bir kesi istekli olsañ sen müdâm
İstegiñe ey püser meyl oldu nâm

333. Çüñkü ifrâţ ile meyl ola ziyâd
Nâmına derler irâdât ey cevâd

334. Çün irâdât eyleye ĥaddin güzer
Nâmına derler muĥabbet ey püser

335. Çün muĥabbet ola ifrâţ ey faķîr
Nâmına 'aşķ didiler şanma ĥaķîr

336. Zîrâ kimden olur ise ‘aşk-ı dost
Kendi mağz olur u ‘âşık aña post
337. ‘Aşk mağz- cân-ı ‘uşşâk oldu pes
Anda şıgmaz ‘aşkıdan özge hiç kes
338. ‘Aşk hiç şirket kabûl itmez ‘azîz
Hâne-i kalbiñ anıñcün kıl temyîz
- /174a/** 339. Zîrâ ol sultân-ı taht-ı dil olur
İki şâha kande bir menzil olur
340. Bir dile ey yâr-ı sultân bir olur
Ya ‘nî bir hâneye mihmân bir olur
- Der-beyân-ı heft vādî**
341. Ey birâder tut kulağıñ sen hemân
Tâ olasin vâkıf-ı râz-ı nihân
342. Var idi vādî bu yolda ey püser
Pek yakîn zann itme sen ey mu‘teber
343. Oldı bu yol sâlike derd ü dirâz
Cân kulâğıñ sözüme tut gel biraz
344. Oldı vādî-i taleb pes ibtidâ
Ba‘dehû vādî-i ‘aşkıdur ey fetâ
345. Ba‘de‘z-ân vādîsi oldu ma‘rifet
Ba‘dehû vādî-i istiğnâ şıfat
346. Vādî-i tevḥîd oldu pencümîn
Ba‘de‘z-ân vādî-i hayretdür hemîn
347. Ba‘d’ehû vādî olur fakr ü fenâ
İleri bundan rüşen olmaz saña
348. Bunları şerḥ ideyim bir bir saña
Ġâfil olma kend’özünden ey fetâ
- Vādî-i evvel der-taleb**
349. Evvelâ olur çü vādî-i taleb
Bunda çok olur ‘anâ renc ü ta‘ab
350. Bunda terk itmek gerekdür mâl ü câh
Tâ ki âsân ola gitmeklige râh
- /174b/** 351. Bunda cehd itmek gerekdür niçe sâl
Hayr ile tâ eyleye tebdîl-i hâl
352. Bunda pes itmek gerek terk-i cihân
Tâ ki kıla mülk-i ‘uqbâ cavidân

353. albi pk itmek gerek nesneden
Taht-gh ide anı t Z'l-minen
354. Dil kdretten aan Őafi ola
Drr-i vadet anda pes vfi ola
355. unki tbn ola anda nr-ı zt
Belki andan mav olur cmle Őifat
356. unki dilde ola ol nr Őikr
Bir aleb anda olur bil Şad hezr
357. teŐ-i szn ise rh anı
Ata pervne-Őifat cn  teni
358. aleb-i yrdur gerekmez n  n
Cennet-i vuşlat olur aŐdı hemn

Vd-i Őn der- 'aŐ

359. Ba 'de 'z-n vd-i 'aŐdur ey fet
teŐ-i szn olur bil anda c
360. Kim ki bu 'aŐ ire mstera olur
Ser-te-ser ol teŐ-i mula olur
361. Ol ki 'aŐ oldu ey cn-ı peder
Anda olmaz zerrece perv-y ser
362. Fri'l-bldr gerekmez n  n
Bir olur 'inde anı kfr  dn
363. 'kbet endiŐ degil bir laza ol
Őin bgne hi itmez abl
- /175a/ 364. Her nesi var ise ol eyler arb
VaŐ-ı cnna ider her dem Őitb
365. Zhidne va 'de-i ferd olur
'Őknı vuŐlatı bunda olur
366. Kim ki kendin terk iderse b-gmn
am-ksr 'aŐ olur anı hemn
367. 'AŐ u sevd 'aıl-la hi br degil
Rh-ı a'da bu 'aıl reh-vr degil
368. 'Őkn d'im olur b-ekl  h'b
'rifn amm ki b-ders  kitb
369. Her ne dem fehm-i selim a 't olur
'AŐı ol dem bilesin anden gelr

370. ‘Aşk-ı âteşdür aña yâr oldı bād
Kimde bu nār olmaya olur mu bād

Vādī-i şālîş der-ma‘rifet

371. Ba‘de‘z-ân vādī-i semt-i ma‘rifet
Pes saña zāhir olur ey nîk-baht
372. Bunda çok yollar olur ğāyet hemān
Bu yolu bil sen k’olıserdür emān
373. Seyr-i sālîk kendi ħaddince olur
Hem tesellî kendi ħaddinde bulur
374. Herkesiñ ħadrin tefahħus kıldılar
Herkesi ħadrine tālîb buldılar
375. Kimisi başa çıkar kimi yaya
Serçe hiç olsun mu enbāz-ı Hümā¹²

376. Şad hezārān kes bu vādīye gire
Tā biri ancağ anıñ ħurba ire

- /175b/ 377. Bunda pes kāmîl gerekdür ey püser
Tā ala diĳkat-le menzilden ħaber
378. Rüşen olur sırrı pes rāhın aña
Hem bulur her demde derdine devā
379. Açılır ħalbiniñ çeşm-i dost-bîn
Mağzı görür ğayrı olmaz post-bîn
380. Baħr-i ‘irfāna eriş dāl ey ‘amū
Pāk-i ħākin anların başıña қо
381. Ey şikest var taleb kıl sırr-ı yār
Niçe bir merkeb gibi düşünde bār
382. Çün degilsin vaşıl-la şād ey faķır
Bāri var sen mātem-i hicrāna gir
- Vādī-i rābi‘ der-istiĳnā**
383. Çünkü sālîk rāh-ı ‘irfānı bulur
Menzili vādī-i istiĳnā olur
384. Bunda nîk ü bed bir olur ey faķır
Hem daħi biri biñ olur biñi bir
385. Hem yedi deryā burada yek olur
Heft aħter bî-şerer bî-şek olur

¹² Derkenâr: “Olmaz ‘usfür enbāz-ı Hümā” nüşha.

386. Hem bu vādī içre bir mūr-ı zelil
Her nefesde alır ol şad merd bil
387. Pes olur sâlik bu vādide dilir
Cümleden pes olur anıñ çeşmi sîr
388. Olmaya pes anda hiç havf-ı cahîm
Hem daği olmaya ümmîd-i na'îm
389. Çünkü ola tâlib-i esrâr-ı yâr
Cân gerekdür oynaya Manşûr-vâr
- /176a/ 390. Şad hezârân tıfl oldu hâk-sâr
Tâ Kelîmü'llâh'a ola i'tibâr
391. Yoldan azdı şad hezârân kes dilâ
Nâm-ı 'İsî tâ ki Rûhu'llâh ola
392. Niçe biñ cân ğam-la yağmalandı tâ
Fağr-i 'âlem şâhib-i mi'râc ola
393. Ger dü 'âlem ser-te-ser olsa tebâh
Pây-i mürca pes degildür nezd-i şâh
394. Mağv olur ise rehinde cüz' ü kül
Gülsitânında degil bir berg-i gül
- Vādî-i hâmis der-tevhîd**
395. Dilden atladı ise bend-i heves
Bulasın sen menzil-i tevhîdi pes
396. Menzil-i tefrîd ü tecrîd işbudur
Bunda sâlik lâyıq-ı taḥsîn olur
397. Bir görürse bunda ol yâ şad hezâr
Ol hezârân bir olur yokdur şümâr
398. Aşl-ı a'dâd oldu vâhid bî-gümân
Münker olma diñle bu ḳulu hemân
399. Bu aḫad oldur ey dâna-yı kâr
Anı ta'dâd eylesiñ olmaz şümâr
400. Aradan kaldır 'aded ü şafın çıkar
Tâ aḫad ḳala hemân ey yâr-i ğâr
401. Ol degildür bu Hudâ ki bâ-'aded
'Add idesin daği diyesin aḫad
402. Ol münezzeh ez-şümâr ü ez-ḫisâb
Fehm ḳıl va'llâhü a'lem bi's-şavâb

/176b/ Vādī-i sādīs der-ḥayret¹³

/177a/ Der-beyān-ı kāmīl insān

403. Hāl-i eşyā bī-kemāhī bilir ol
Māh ile māhı ider ḥükümün kabūl
404. Vāşıl-ı Ḥaḳ'dur pes ol merd-i Ḥudā
Nāmı pes āyīne-i 'ālem-nümā
405. Hem aña hādī vü mühtedī didiler
Hem Süleymān Ḥızır u İsī didiler
406. Nāmı kāmīl bālīg ü dānā daḥi
Şeyḥlik mürşidlik en'āmı aḥi
407. 'Ālemi bir cisme beñzetsiñ hemān
Ḳalbi ol insān-ı kāmīl ey civān
408. Eylemiş mürşidliği ol iḥtiyār
Eyleye nākışları tā ḥişşe-dār
409. Ḥaḳ ṭarīķinde olur şābit ḳadem
Ḥalkā rāḥat baḥş ider ol dem-be-dem
410. Kāmīl insānıñ ḥavāssı ey püser
Ḥāşş u 'āmı Ḥaḳḳ'a ol da'vet ider

Der-beyān-ı kāmīl-āzād

411. Çün işitdin kāmiliñ ḥālīn 'ayān
Kāmīl-āzād kimdir aña ey civān
412. Kāmīl-āzād oldur ey püser
Ki ola ol fāriğ her ḥayr ü şer
413. Gördi çün kendi kemālin ol emīn
Geçdi ḥalkdan oldu pes ḥalvet-güzīn
414. Pīşvālik itmedi ol iḥtiyār
Cümleden āzādedür ol merd-i kār
- /177b/ 415. Terk-i dūnyā ḳıldı terk-i 'izz ü cāh
Rāh-ı Ḥaḳ'da hem ḳoşuşdur rü-be-rāh
416. Rāh-ı Ḥaḳ'da fānī muṭlaḳ oldu ol
Kendiliksiz Ḥaḳḳı-la Ḥaḳḳ oldu ol
417. Ḥalk ile hem eylemez ol iḥtilāṭ
'Aynına gelmez ümīd-i iḥtiyāṭ

¹³ Derkenâr: "Vādī-i ḥayret ile vādī-i faḳr ü fenāniñ tafşilleri aşl-ı nüshada bulunmadığından tercemesi daḥi noḳşan ḳalmağla maḥalleri beyāz terk olundu." [Sayfa kenarındaki bu nottan anlaşıldığı üzere 6. ve 7. vadinin kavramları mütercimmin esas aldığı kaynak metinde olmadığından bu iki başlıkla birlikte "mesnevi", "yedi tavır hakkında" ve "Sözün özü" başlıklarındaki toplam 60 beyit tercüme edilmemiş ve sadece 176b boş bırakılmış.]

418. Halk-ı 'âlem pes aña yeksân olur
'İlmi anıñ efđalı'l-'irfân olur
419. 'Uzlet ü terk ü kanâ'at kâridur
Cümleden geçmek anıñ kirdâridur¹⁴
420. Ey birâder kâmil-âzâd işbudur
Hağ'dan aña dem-be-dem tahsîn olur

Der-beyân-ı bâliğ-i hür

421. Ey birâder sözüme tut güş-ı cân
Tâ olasin vâkıf-ı sırr-ı nihân
422. Fehm kıl bâliğ kime dirler hemân
Dağı hürriyet nedür bil ey civân
423. Çün nihâyet bula her şeyi ey püser
Bil aña dirler bülüg al sen haber
424. Çün nihâyetden irişe gâyete
Belki hür dirler o şâhib-i devlete
425. Meyvesidür her şeyiñ tohmı hemân
Bâliğ olur meyve geldiği zemân
426. Pes dirahdan meyve çün olsa cüdâ
Hür olur ol meyve ey merd-i Hudâ
427. Şanki ol küdek ki tohmı nuţfedür
Anadan doğup da büyümeğdedür
- /178a/ 428. Andan olsa yine nuţfe âşikâr
Pes aña bâliğ denir ey yâr-i ğâr
429. Bâliğ oldur kendi aşlını göre
Ya'nî aşlı yine kendiye ire
430. 'Aql-ı evvel idi aşl-ı kâ'inât
Cümleyi halk itdi andan pāk-i zāt
431. Bunda aña idiserlerdür rücū'
Aşlı insândur ve mâ bâķi fūrū'
432. Ādem 'aqla çün ire bulur kemāl
Nāmı bâliğdür anıñ ey hoş-ħişāl
433. Dâ'ire olur bu menzilde temām
Bu sözü bir hoşca fehm it ey hümām

¹⁴ Derkenâr: "Kirdâr şıfat ma'nâsına"

434. Ger ide kaç' -ı 'alâyık ba' de'z-ân
Nâmı hür olur o zâtıñ bî-gümân
435. Zîrâ hubb-i māl ü hubb-i hânümân
Cümlesi putlardur aña ey civân
436. Çünkü ola ten-perestlikden berî
Ola anıñ tãrem-i¹⁵ a' lã yeri

Der-beyân-ı aksâm-ı meczûb u sâlik

437. Dört kısımdur ey birâder ehl-i Hâk
Kendi fenninden alır herkes sebağ
438. Pîşvâ bir kısmı oldu ey civân
Mürşid-i kâmil aña derler hemân

Kısm-ı evvel der-beyân-ı meczûb

439. Birisi meczûb-ı şarfdur ey civân
Diñle sözüm aña bir hoşca hemân

/178b/

440. Tavr-ı 'aqlıñ mâverâsında gezer
Râh-ı teklîfden dañı taşra gider
441. 'Aşka mağlûb bir 'aceb 'âşık durur
Ol tarîk-i 'aşkda şâdık durur
442. Râh-ı Hâk' da dâ'imâ hayrân olur
Küfri-le imân yanında bir gelür
443. Anda yok kaydı şalâti-le şıyâm
Hem rükû' i-le sücüd ü hem kıyâm
444. Ya'nî ne düzağ ne cennet bilir ol
Ne şafâyı gayr-ı miñnet bilir ol
445. Ol hemân kendin beladan kırtarır
Şanma gayrın derdine dermân verir
446. Cezbe-i Hâk bî-reh itmiş anları
Millet ü mezheb ile dâinden berî

Kısm-ı şânî der-beyân-ı sâlik

447. Ol biri ki sâlik anıñ nâmıdur
Zıkr ü tesbîh ü nemâz en'âmıdur
448. Emr-i şer'a gösterir her dem kıyâm
Râh-ı Hâk' da hem durur ol ber-devâm
449. Bâ-şerî' at zâhiri âreste
Ma'rifet-le bâtını pîrâste

¹⁵ Derkenâr: Tãrem derim evi ve çara ev ve kubbe-i felek ve her kubbe gibi evden nisbe tãrem dirler.

450. Dâ'imâ va'z ü naşîhat kârıdur
Zühd ü taqvâ hem anıñ kirdârıdır

451. Cezbeden yokdur aña lâkin naşîb
Sâlik-i şarf oldu ol merd-i 'acîb

/179a/

Ƙısm-ı şâliş der-beyân-ı sâlik-i meczûb

452. Ol birinden isteri-sen ger beyân
Sâlik-i meczûbdur aña hemân

453. Sâlik-i râh-ı Hudâ'dur ol 'azîz
Kend'özün itmiş şerî'at-le temiz

454. Cezbe-i Hağ'dan alıp ol bir sebağ
Eyledi nefy-i sivâ işbât-ı Hağ

455. Hem tecellide özün mağv eyledi
Menzilin geh sekr ü geh şahv eyledi

456. Gâhice sâlik olur ol merd-i Hağ
Gâh olur ki cezbeden alır sebağ

457. Ehl-i telvîn oldu cümle bu ferîk
Bil saña şerh iderim bir bir refîk

Ƙısm-ı râbi' der-beyân-ı meczûb-ı sâlik

458. Ol biri meczûb-ı sâlikdür püser
Diñle tâ ki söyleyim saña haber

459. Cezbesi aqdem sülükundan anıñ
Râh-ı Hağ'da mağv ider cân u teniñ

460. Mürşid-i kâmil bu olur ey civân
Şâhib-i temkîn buña derler hemân

461. Ol Cemâlu'llâh'da hayrân olur
Kendilikden kendisi vîrân olur

462. Pes Cenâb-ı Hağ'dan olındı o red
Tâlibâna eyleye tâ ki meded

463. Râh-ı Hağ'da halkı hem da'vet ide
Tâlib-i Hağ pes aña bî'at ide

/179b/

464. Pes anıñ destine el virmek revâ
Nâ'ib oldur destidür dest-i Hudâ

465. Zâhiren ol pişvâsı 'âlemiñ
Bâ'tinen kâ'im maqâmı hâtemiñ

466. Zîrâ ol meczûb-ı sâlik idi hem
Destini gel bul anıñ tüt çekme ğam
467. Kâlbi dâ'im manzar-ı ol Hâk durur
İki 'âlemde şeh-i muṭlaḳ durur
468. Dâmeniñ şıdķı-la tütup ol karîb
'Azm-i bâlâ eyle sen ḳalma nişîb
469. Kâlma bî-rehber anı sen rehber it
Pîşvâ eyle anı yoluna git
470. Zîrâ yolda reh-zenân var ey püser
Vardur anda hem niçe ḥavf u ḥaṭar
471. Sendedür ol rehzenân yârâ nihân
Doğmadadur senden anlar her zemân
472. Ârzü-yi ḥânümân ü 'izz ü câh
Âdemiñ yerin ider ol ḳa'r-ı çâh
473. Cümlede geç gel Ḥudâ'yı ḳıl taleb
Ermeye tâ ki belâ ile ta'ab

Meşnevî der-ḥülâşa-i süḥan

474. Râh-ı dilden gel süy-ı bî-süya var
Varlıĝıñ bî-şek ḥicâb-ı râh-dâr
475. Böyle varlıĝdan ḳamu bîzâr ol
Terk ḳıl bu kârı sen bî-kâr ol
- /180a/ 476. Tâ ki bî-kârlıĝdan bir kâr verile
Râh-ı Hâḳ'da saña bâzâr verile
477. İste yoḳluĝda aşıl varlıĝı sen
Cân u dilden ṭalib-i mevlâ iseñ
478. Olmayınca kendiliginden fenâ
Bilemezsin sen reh-i süy-ı beḳâ
479. Hâḳḳ'ı isterseñ eger varlıĝı yaḳ
Yoḳluĝa er tâ ki yüz göstere Hâḳ
480. Varlıĝıñ terk eyle ḳurtul ey püser
Hâḳ ğamından ğayrı sen küllî gider

Tazmîn-i der-beyân-ı şoḥbet

481. Bir nefes ol şoḥbet-i merd-i Ḥudâ
Yüz sene taḳvâdan efḳaldür saña
482. Her kim ola hem-nişîn-i evliyâ
Hem-nişîn-i Hâḳ gibidür ey fetâ

483. Mażhar-ı Hağ'dur çü cism-i zāhiri
Sırr-ı Yezdān'dur o rūḥ-ı ṭāhiri
484. Sırr-ı Hağğ'ı gösterir pes her velī
Bī-velī sırr-ı Ḥudā olmaz celī
485. Bu sebebden Hızır Mūsā istedi
Sırr için saña idem ḥidmet didi
486. Çün nebī vü kelīmdür yār-i gār
Hızr aramağ nedür fikr eyle var
487. İktidā itdi ki ol Hızr'a gide
Tā ki esrārı me'ālī aḥz ide
488. Faḥr-i 'ālem ya'nī Sultān-ı rüsul
Mehdī vü hādī vü sālār-ı sübül
- /180b/ 489. Derdi vā-şevkā likā-yı dostān
Vaşlma müştāk idi Faḥr-i cihān
490. Böyledür pes 'aşğ-ı ol Veys-i Qaran
Erişirdi buy-ı 'aşğı ez-yemen
491. Şemm iderdi pes Yemen'den bŷy-ı Hağ
Vuşlat ümmīdi ile gel ṭut ḳulağ
492. Hem 'Alī'ye didi Şāh-ı enbiyā
Yā 'Alī diñle sözüüm budur saña
493. Şoḥbet-i 'ākil taleb ḳıl rŷz [u] şeb
Cümleden a'lā ide pes tā ki Rab
494. Tā bulasın cümleden 'ālī derec
Hem bulasın bī-ḥarac yŷz biñ ferec
495. Şoḥbet-i şālih seni şālih ider
Şoḥbet-i ṭālih daḥi ṭālih ider
496. Yok çü şoḥbet-veş mü'eşşir ey 'azīz
Birini ider zelil birin 'azīz
497. Bir zemān şoḥbet-i ol merd-i Ḥudā
İntihāb itdiñse bā şıdğ u şafā
498. Ola bir bālā-yı ṭā'at-ı cihān
Bil yaḳīn daḥi buña itme gümān
499. Böyle bir yāra olursañ hem-nişīn
Her dem arta sende pes şıdğ u yaḳīn
500. Eyleseñ şad sāl ṭā'at bī-riyā
Çün şalāt ü şavm ile zıkr-i Ḥudā

501. İrmeye tã'at ile ol sır saña
Ki anı keşf eyleye merd-i Hüdâ
502. Pes huzûr-ı merd-i Hâk'da bir nefes
Yegdür olmağdan şeh ile hem-nefes
- /181a/** 503. Bu tarîkde aşıl çün şöhet dürür
Maḥrem-i şöhet olur devlet dürür
504. Şöhet-i cāhil gibi yokdur günāh
Nik 'āmel andan olur küllī tebāh
505. Küfr ü imān oldu şöhet itmeden
Mü'min ü tersā olur mu kendiden
506. Kim olursa hem-nişin-i evliyā
Anda olur şıdk-ı dīn-i evliyā
507. Cānı da anlar gibi rüşen olur
Tāze açılmış gül-i gülşen olur
508. Silinir ğam-ı cān pākī şād olur
Hem ölüm ḥavfundan ol āzād olur
509. Ğam kabûl itmez anıñ hiç sīnesi
Kimseye olmaz cidāl ü kīnesi
510. Dem-be-dem kıl şöhet-i ḥāşı taleb
K'olasın şāyeste-i dergāh-ı Rab
511. Hıdmet-i merdān-ı Hâk kıl ihtiyār
Tā olasin sen daḥi bir merd-i kār
- Der-beyān-ı ehl-i taqlīd ü ehl-i istidlāl ü ehl-i keşf**
512. Gel beri ey tālib-i taḥkīk olan
Diñle sen aqsām-ı imānı hemān
513. Ehl-i imān üç kısımdur ey püser
Her biri bir ismi-ledür müşteher
514. Kısım-ı evvel ehl-i taqlīd[d]ür aḥi
Diñle tā ki bilesin resmin daḥi
515. Kısım-ı şānī ehl-i istidlāldür
Kısım-ı şāliş ehl-i keşf ü ḥāldür
- /181b/** 516. Her birin şerḥ ideyim diñle ḥaber
Cidd ü ceḥd it olma ğāfil ey püser
- Kısım-ı evvel der-beyān-ı ehl-i taqlīd**
517. Ehl-i taqlīd ol olur ey yār-i cān
Ḥaqqı taşdıkidür ikrār-ı lisan

518. Kendi kavlini daği taşdıķ ider
Cān u dilden dīni daği dost dutar
519. Hakkı evşāf-ı beş ile bilir
İşidilmişdür bunu herkes bilir
520. Yokdur anda keşf ü burhān ü delīl
Ehl-i İslāmıñ çoğıdur bu kabīl
521. Çün semā'ı-le Hakk'a tālīb dūrūr
Bunda sa'y ü gūşīşi gālīb dūrūr
522. Cümle mağlūb oldu teslīm ü rızā
Yokdur anlara tevekkül bir Hūdā
523. Ğuşsa-i dünyā vü hubb-i māl cāh
Ehl-i taqlīdi ider her dem tebāh
524. Ehl-i 'ilmiñ çoğı bu menzildedür
Anların pāyı anıñcün gildedür

Kısm-ı şānī der-beyān-ı ehl-i istidlal

525. Ehl-i istidlāl oldur ey imām
Ki cihānı gördi bā-ḥūsn-i nızām
526. Gördi altında bisāṭ-ı ḥākdür
Daği üstünde anıñ eflākdür
527. Āfitāb ü māhı tībān gördi hem
Kevkeb ü gerdūnı gerdān gördi hem
- /182a/ 528. Eyledi bu cümle ḥalka pes nazar
Ol mü'eşşir çün delīl oldı eşer
529. Didi bir şānī' gerek buña ḥakīm
Ki anıñ mişli ola her giz 'adīm
530. Yok bu ef'āle çü maqdūr-ı beşer
Var bu fi'liñ fā'ili eyler hüner
531. Olsa bu bākī buna olmaz fenā
Kā'im ü dā'im olur aña beķā
532. Çün açıldı aña çeşm-i rāsit-bīn
Buldı burhāni-le Hakkı ol yakīn
533. Bunda gālībdür çü teslīm ü rızā
Lā-cerem olur tevekkül bir Hūdā
534. Bunda sa'y ü gūşīşi kemter olur
Bunda hubb-i māl cāh bī-fer olur

535. Hem ‘ibâdet üzre itmez i ‘timâd
Fazl-ı Haqq’a itmededir i ‘tikâd

536. Zevki anların Cemâlu’llâh olur
Dilleri hem dâ’imâ âgâh olur

537. Bunların terk ü tevekküldür yolu
Dilleri bu hâl ile olmuş dolı

Kısm-ı şâliş der-beyân-ı ehl-i keşf

538. Ehl-i keşf oldur bil ey dâna-yı râz
Mâ-sivâ’llâhdan k’ide ol ihtirâz

539. Keşfi-le Haqq’ı görür ol bâ-‘ayân
Kalmaz anda şekki-le vehm ü gümân

540. Pes geçer cümle hicâbdan dūr olur
Hem Cemâlu’llâh ile mesrūr olur

/182b/ 541. Ol görür dostu hemân ‘ayne’l-yaqîn
Lâ-cerem ol dostu bilir ol hemîn

542. Mâ-sivâya varlığı vermez o cân
Mezheb ü dîni anıñ Haq’dur hemân

543. İns ider dâ’im cenâb-ı şâh ile
Zikr-i lâ mevcûde illa’llâh ile

544. Görmez eşyâda olar hiç gayrı Haq
Ehl-i vahdet bu ferikdür ey firaq

Der-beyân-ı aqsâm-ı tevhid

545. Ey püser ger t̄alib-i aḥbâr iseñ
Diñle bu kavli vü kıl ikrâr sen

546. T̄alibân-ı Haq ne zîbâ didiler
Râh-ı taḥkîkde ne dürler deldiler

547. İtdiler tevhid-i Haqq’ı iki kısım
Her birine virdiler başka isim

548. Kısm-ı evvel oldu pes tevhid-i ‘âm
Şânisi tevhid-i ḥâşdur ey hümâm

Der-beyân-ı tevhid-i ‘âm

549. Ey birâder evveli âşârda
Cümle birdür dil ile ikrârda

550. Ol olur taşdıq-i ḳalbîye delîl
Hem olur ol bâ’iş-i zikr-i cemîl

551. Bu kavilde müşterekdür ey fakîr
Şeyh ü dānişmend ü dervîş ü emîr
552. Sırr-ı vahdetden duyaydı her kişi
Lâ ilāhe illa'llāh olurdu işi

/183a/

Der-beyān-ı tevḥîd-i ḥāş

553. Ba'de'z-ān tevḥîd-i ḥāşdur ey civān
Bunu üç kısım ile itdiler beyān
554. Ol olur tevḥîd ü ef'āl ü şifāt
Bu ikiden sonra pes tevḥîd-i zāt
555. Her birini ideyim şerḥ ü beyān
Sa'y kııl tā işide ol gūş-ı cān

Kısm-ı Evvel tevḥîd-i ef'āl

556. Ol olur tevḥîd-i ef'āl ey 'azîz
Bende fikrin ide kendinden temîz
557. Cümle ef'āli vire Ḥaḳḳ'a hemān
Kendine arada olmaya tūvān
558. Bende bir ālet ola fā'il-i Ḥudā
Böylece buyurdu iḥvān-ı şafā

Der-beyān-ı tevḥîd-i şifāt

559. Ol olur ey dost tevḥîd-i şifāt
Ki bula kendi şifātından necāt
560. Her şifāt-ı kāmîl k'aniñ ola
Ol şifāt-ı kāmîle rāci' kııla
561. Mā-sivāniñ cümlesi olur helāk
Bāḳı kalır pes şifāt u zāt-ı pāk

Der-beyān-ı tevḥîd-i zāt

562. Hem daḥi tevḥîd-i zātı ey civān
Diñle bir hoş eyleyem tā ki 'ayān

/183b/

563. Pes olur rāci' zevāt-ı ehl-i ḥāl
Ol cenāb-ı zāta Ḥaḳḳ'a der-me'āl
564. Mā-sivā olur bu menzilde fena
Dā'im ü kā'im olur zāt-ı Ḥudā

Der-beyān-ı vaḥdet-i vücūd lā bi-şey'in

565. Nükte-i zībā işit gel ey 'azîz
Ġāfil olma kendini cem 'eyle tîz
566. Dildi Ḥaḫ k'ide izhâr-ı vücūd
Kenz-i maḥfi ide ol dem der-şühūd
567. Ḥil'at-i itlâkı giymiş ol zemân
Anda bulunmazdı keşretten nişân
568. İ'tibâr-ı ğayr yok idi mecâl
Nâmı vaḥdetden anıñ ey hoş ḥişâl
569. Hem vücūd-ı lā bi-şey'in bil budur
Cümle ta'yinden mu'arrâ bil odur
570. Ki mu'allâ idi keşretten hemân
Yoĝi-di hiç anda keşretten nişân
571. Zât-ı pâki eyledi icâd-ı nûr
Hem şifâtından idip kesret-i zühûr

Der-beyān-ı vâḥidiyyet ü vücūd-ı bi-lâ şey

572. Ger ola nefy-i izâfet ez-vücūd
Zât-ı pâkidür münezzeh ez-ḳuyûd
573. Ger ola melḥûz-ı zâtı ey püser
Nefy-i ḳaydı eyle her dem mu'teber
574. Vâḥidiyyet didiler pes buna nâm
Diḳḳat it añla bu sözü ey hümâm
- /184a/ 575. Hem bi-lâ şey'in vücūd budur Ḥalîl
Ḳayd-ı lâ-şey' mu'teberdür anda bil

Der-beyān-ı vâḥidiyyet ü vücūd-ı bi-şey' ü 'amâ

576. Çün tecellî eyledi zâtı-la ol
Rûtbe-i esmaya pes ḳaldı nüzûl
577. 'Ârif olan nükte-i cân ü dile
Vâḥidiyyet didi pes bu menzile
578. Hem bi-şey'in didiler buña vücūd
Añla şekk itme şaḳın olma 'unûd
579. Hem 'amâ bundan 'ibâretdür hemân
Fehm ḳıl bu nükteyi ey nüktedân

Temşîl

580. Ey püser gel diñle bu temşîli pes
Tâ ola âsân saña te'vîli pes

581. Hestî-i mutlak çü de[r]yâdur 'ayân
Mücübüdür a'yân esmâ bî-gümân
582. Cünbüşi bâ-iqtizâ-yı hubb-i zât
Mevclerden itdi izhâr-ı şîfât
583. Ebr-i cismiñ hem buḡârı cân-şîfât
Seyl insân mevlidi bārân-şîfat
584. Gerçi bārân oldı cümle aşıl seyl
Lîk anıñ ba'zı gider deryâya bil
585. Fi'l-meşel ol zât şanki âbdur
Gâh deryâ vü gehî seyl-âbdur
586. Oldu pes takyîd ü itlâk-ı i'tibâr
Zât-ı pâkidür anıñdur her dü-kâr
- /184b/ 587. Külli vü cüz'î ile geh 'âmm ü hâş
Gâh olur cümle kuyûdlardan ḡalâş
588. Gâh muḡayyed gâhice mutlak olur
Gâhice bâḡıl gehî ol ḡaḡ olur
589. Sen yaḡîn bil ki bu teksîr-i şîfât
Eyle taḡyîr olmadı ol pâk-i zât
- Der-beyân-ı 'âlem-i kebîr ü şaḡîr**
590. Ey birâder tut beri bu gûş-ı cân
Tâ saña zâhir ola sırr-ı nihân
591. Ol ḡakîmler ki selefde geldiler
'Âlem-i kübrâ cihana didiler
592. Âdem'e şuḡrâ didi ey yâr-i pâk
Kâ'im oldu nâr u bād u âb u ḡâk
593. Evliyâ 'aksince verdiler ḡaber
Ḗande söyler bu sözü şâḡib-naḡar
594. 'Âlem-i kübrâyı bil âdem dürür
Çün dü-'âlemden ḡarâz ḡâtem dürür
595. Şonra 'âlemden vücûd geldi ol
Ma'nî 'âlemden aḡdem bilmiş ol
596. Pes şecerden olıserdür her şemer
Ḗâḡ yaratdı bil şemer için şecer

597. Olmasa meyve olur mıydı şecer¹⁶
Pes şecer ferzendedür meyve peder
598. Gerçi şüretde cihân ol durur
Lîk maşşüd-ı âdem ekmele dürür
599. ‘Âlemi âdem için halk itdi Hağ
Gel bu fenden ey püser al bir sebağ
- /185a/ 600. Dünyeden bu olmasa maşşüd hemîn
Kande olurdu semâvât ü zemîn
601. Sırr-ı levlâk¹⁷ işbudur ey şâf-dil
Cân ü dilden gel anı taşdik kıl
- Der-beyân-ı ‘âlem-i mişâl**
602. Diñle ey güyende-i zıkr-i Hudâ
Bu fağırden sen kelâm-ı cân-fezâ
603. Eglediñ şadr-ı kitâbda ey püser
‘Âlem-i ervâh-ı ecsâmdan haber
604. Her birinde oldu pes rüşen kelâm
Her biriniñ kısmı şerh oldı temâm
605. Bu iki ‘âlem meyânında hemân
Gayrı bir ‘âlem dağı var ey civân
606. Ehl-i ma‘nâ didiler aña mişâl
Ehl-i şüret idemez anı hayâl
607. ‘Âlem-i berzağ dağı dirler aña
Hoşca diñle tâ ki şerh idem saña
608. Cümle ervâh anda pes bulur şuver
Bu teni itmezdin ön cây u mağar
609. Anda her bir fi‘l olupdur bir cesed
Her ‘amel şüret gibidür nîk ü bed
610. Var andan haşşası her âdemiñ
Gözüñ aç beyhüde olur atma adımıñ
611. Vâkı‘alar ki görür her ehl-i hâl
Hem o ‘âlemden olur nâmi hayâl
612. Çün bu ‘âlemden ola âdem revân
Meskeni ol ‘âlem oliser hemâm
- /185b/ 613. Andadur bir hem cennet hem şevâb
Andadur dağı cehennem-le ‘iğâb

¹⁶ “ش”nın noktaları eksik.

¹⁷ “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”(Aclûnî, 1997, II, 214 (No: 2123))

614. Hem 'azâb-ı kabır olur anda hemân
Andadur daği na'im-i Müste'an
615. Hem o menzilde olur ba's ü nüşür
Anda ura daği İsrâfîl şür
616. Sırr-ı mi'râc anda pes zâhir olur
Keşf-i şüveri anda hem bâhir olur
617. Herkese bir haşşa var bundan tamam
Söz buraya erdi çün temme'l-kelâm

Der-beyân-ı envâ'-ı kıyâmet-i enfüsî ve âfâkî

618. Ey püser bu nükte-i bâ-güş-ı cân
Diñle ğafletden berî ol sen hemân
619. İ'tibâren beşdür envâ'-ı kıyâm
Her birin bir hoşca diñle ey hümâm
620. Mûşikâfân-ı reh-i taḥkîk olan
Ehl-i vicdân böyle buldılar hemân

Nev'-i evvel ez-kıyâmet

621. Evvel-i nev'-i kıyâmet bil budur
K'ola beher sâ'at olur her ân olur
622. Pes ola ma'düm 'âlem her zemân
Yine mevcüd ola her laḥza her ân
623. Mübdî ü muḥyî mümît ü hem mu'îd
İtmede her laḥzada ḥalk-ı cedîd
624. *Külle yevmin hüve ftî şe'ne*¹⁸ beyân
Oldı Ḥaḳ'dan pes tecellî her zemân
- /186a/** 625. Pes olur ma'düm her şey ey püser
Hem ol anda mişlini görür başar
626. Oldı çün sür'at-le icâd-ı mişâl
Añlanılmaz fehm ider şâhib-kemâl
627. Añladıñ mı n'idigin bundan [ğ]araz
Ya'nî lâ yebkî zemâneyni'l-'araz
628. Baḥr-i cârîdür buña temşîl-i nâm
Doğru baḳ sen doğru gör doğrul müdâm

¹⁸ Rahman 29. "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir."

Nev'-i şānī ez-kiyāmet

629. Nev'-i şānī-i kıyāmet ey ḥasen
Oldı bil tefrīk-i icrā-yı beden
630. Ol 'azīzān ki selefde geldiler
Nāmına şuğrā kıyāmet didiler
631. Bu kıyāmet ölmedür ey yār-i gār
Eyle bu güftārı gel sen gūş-vār
632. Hāzret-i şāh-ı velāyet ol hemān
Didi *men māte fekad kāmē'l-kıyām*¹⁹
633. Hāşr olur berzaḥda bunlar ba'de'z-ān
Ola 'ulvī yā ki süflī ey civān
634. Ol kişiniñ nisbeti k'a'lā ola
Pes melā'ik ile ol hemtā ola
635. Nisbeti anıñ ki süflīdür temām
Ol behāyim ile ḥaşr olur müdām

Nev'-i şāliş ez-kiyāmet

636. Şāliş-i nev'-i kıyāmet ey 'azīz
Yevm-i mev'ūd oldu rüz-i rüsteḥīz
- /186b/ 637. Cümle ma'dūm ola ḥaḳ böyle cūd
Her ne maḥfī idi hep ola şühūd
638. Her ne ki zāhir idi ey yār-i gār
Cümle bāṭın ola bir ḥoş añla var
639. Her ne ki bāṭın idi ol ser-te-ser
Cümle zāhir ola ol gün ey püser
640. Niçe bu gün gālib-i keşret dūrür
Bil o gün pes gālib-i vaḥdet dūrür
641. Cümle eşyāya tecellī ide Ḥaḳ
Cümlesi ḥayret-le şeydā ola Ḥaḳ
642. Herkese lākin be-ḳadr-i i'tikād
Pes ola Ḥaḳ'dan tecellī ey cevād
643. Her ne olur ise i'tikād-ı ḥaḳ
Ḳalbine öyle tecellī ide Ḥaḳ
644. Ehl-i Ḥaḳḳ'ın i'tikādı ey hümām
Vech-i muṭlaḳ ile şabitdür müdām

¹⁹ "Bir kimse öldüğünde onun için kıyameti gerçekleşir." (Irakî, 2005, 1403)

645. Aşl-ı cümle i'tikādāt işbudur
İ'tikād-ı ehl-i hālāt işbudur

Nev'-i rābi' ü hāmis ez-kiyāmet

646. Nev'-i rābi' ile hāmis ey püser
Kāmile maḥşüşdur aña gel ḥaber

647. Biri evvel biri āhırde hemān
Zāhir olur aña aña ey civān

648. Evveli mevt-i irādīdür 'ayān
Āhīridür maḥv-ı hestī bī-gümān

649. İşbudur ya'nī beḳā ba'de'l-fenā
Sālikānıñ ḥālidür bu ey fetā

/187a/

650. Kimse bilmez anların aḥvālını
Ehl-i Ḥaḳ bilir yine ef'ālını

651. Cezbe ile olur fi'l ile olur bu kār
Bil mücerred lafza yoḳdur i'tibār

652. Ger şeker der ise yüz kerre lisan
Zerre deñli şīrīn olur mı dehan

653. Misk deri-señ iki yüz kerre temām
Şemme-i ḥoş-būyı alır mı meşām

654. Deri-señ ḡıybetde yüz biñ kez nigār
Beñzemezsın aña k'ide der-kenār

655. Her olan lāf ma'ārif-le ḡurūr
Pes mücerred lafı-la 'ārif mi olur

656. Lāf-ı bī-ma'nāya olmaz i'tibār
Urma var bī-hod ey yādigār

657. İtmeli cānıñ feda-yı rāh-ı Ḥaḳ
Tā ola şāyeste-i dergāh-ı Ḥaḳ

658. Hāşıl olsa idi da'vā ile kār
Müdde'āsı herkesiñ işe yarar

Der-beyān-ı velāyet ü nübüvvet

659. Gel beri ey ṭālib-i dīdār-ı Ḥaḳ
Diñle saña diyeyim esrār-ı Ḥaḳ

660. Cevher-i evvel o rūḥ-ı Muştafā
Faḥr-i 'ālem menba'-ı şıdḳ u şafā

661. Seyyidü'l-kevneyn-i şāh-ı enbiyā
Pīşvā-yı enbiyā vü aşfiyā
662. Bu sözün şerhinde dürler deldiler
Evvel maḥlūḳ-ı rūḥī didiler
- /187b/ 663. İki yüzlüdür o çü her nūr-ı pāk
Birbirinden bulmaz anlar infikāk
664. Bātmı Hāḳ cānibidür ey püser
Zāhiri ḥāḳ cānibin eyler nazar
665. Cānib-i Hāḳḳ'a velāyet didiler
Cānib-i ḥāḳ[a] nübüvvet didiler
666. Muştafā'ya ikisi oldu şifāt
Fehm kıl bu nükteyi ey pāk-i zāt
667. Şeyḥ Sa'dü'd-dīn ki merd-i rāh idi
Ol ḥāḳāyıkda ḳamu āgāh idi
668. Didi pes ol şāh-bāz-ı ma'rifet
Maḫharın ister çün ol iki şifāt
669. Maḫhar-ı nūr-ı nübüvvet Muştafā
Ki dü 'ālemden odur ḳaşd-ı Ḥudā
670. Maḫhar-ı emr-i velayet ey civān
Bil geliser āḫiren şāḫib-zemān
671. Bā-kemāl ü ma'rifet-i ārāste
Bu cihān-ı 'adli ile pīrāste
672. Ol duta 'ālemi cümle temām
Zūlmü ḳaldıra aradan ol hümām
673. Ḥāḳ āsāyiş ü rāḫatda ola
Cümlesi en'ām ü şefḳatde ola
674. Bu cihāna çün gele ol şehriyār
Pes ola 'ilm-i ḥāḳīḳat āşikār
675. Zīrā hengām-ı nübüvvetde emīn
Vāz'-ı şüret idi baḫş andan hemīn
676. Baḫş-i şüret olduḡu-çün ol zemān
'İlm-i zāhir oldu 'ālemden 'ayān
- /188a/ 677. Medreselerdeki taḫşil-i 'ulūm
Şarf ü naḫv ü fiḫ u tefsīr ü nücūm
678. 'İlm-i bāḫın oldu pinhān ser-te-ser
Az ḳişiye verdi bāḫından ḫaber

679. Çün gele vakt-i velâyet ey fakîr
Her kişi ola haqâyıqdan habîr
680. Medreselerde haqîkat bahş ola
Râh-ı ma'nâya qamusı yol bula
681. Ez-haqîkat cennet ü hayr ü sevâb
Ez-haqîkat düzah ü nâr u 'îqâb
682. Ola pes bahş-i haqîkat âşikâr
Ey birâder bu sözi kııl gûş-vâr
683. Çün haqâyıq âşikâr ola temâm
Pes ola rûz-ı kıyâmet ey hümâm
684. Herkese zâhir olur ol lâ-yezâl
Şanki mâh-ı bedr olur bî-kıl ü qâl
685. Cümlesi dîdâra pes vâsıl ola
Ser-te-ser maqşüdları hâşıl ola
686. Böyle buyurdu oña şâdıq durur
Hem ehadîsi bunı nâtıq durur
687. Niçe açam rûy-ı ma'nâdan niqâb
Bu yeter va'llâhü a'lem bi'shavâb

Der-sebeb-i nazm-ı kitâb ü ism-i kitâb

688. Çün buña erdi sühan temme'l-keâm
Buldı bu nazm bu nesaq üzre nizâm
689. Bâ'is-i nazm vâcibü's-şerh idi çün
Buldı anıñla bu tuhfem ihtitâm
- /188b/ 690. Bir gece pîrim zuhûr itdi baña
Luţf-la qaldı işâret ol hümâm
691. Ki **Halîlî** bâkî devlet iste sen
Çünkü bu fânî degildür ber-devâm
692. Tâlib-i Haqq ol sivâdan yu eliñ
Tâ olasin dâhil-i bezm-i kirâm
693. Nüşha nazm ile haqîkatden hemân
Tîğ-ı tab'ıñ yiter oldı der-niyâm
694. Tâ ki senden soñra qala yâdigâr
Zevq-yâb ola anıñla hâşş u 'âm
695. Rûh-ı şeyhden çün işitdim bu sözi
Bildim anı cânıma minnet temâm

696. Rūh-ı pākinden meded kıldım taleb
İbtidā idem bu nazm üzre kelām
697. Meşnevî baħrinde düzdüm baħrini
Tā olayım hūşe-çin-i ol hümām
698. Ol ki maқdūrum ey bī-iħtiyār
Şarf kıldım ben bu nazma ey imām
699. Gülşen-i ma‘nā denilirse revā
Bülbül-i cāna olur anda maқām
700. ‘Āşıkāna çünkü baħş ider şafā
Didim aña **Tuhfetü’l-‘uşşāk** nām
701. Āħire irdi bu nazm-ı dil-küşā
Pes süħan küteh gerekdür ve’s-selām
702. Ey **Halīlī** tā kıyāmet bu kelām
Söylenilse olamaya hergiz temām
- /189a/** 703. Zīrā Haқ’dan olıserdür bu süħan
Tāz mevcler gönderirir baħr-i kühen
704. Tā ki baħr ola degil emvācı kem
Tāze vü ter olıserdür dem-be-dem
705. Bu söze çün olmaya pāyān u ħad
Bu daħi kāfi ey erbāb-ı ħired
- Temme’l-kitāb bi-‘avni’llāhi’l-vehhāb.

Sonuç

Bir Mevlevî dervişi olduğu anlaşılan Halilî’nin Farsça kaleme aldığı *Tuhfetü’l-uşşāk* isimli mesnevisi tasavvuf yolunun sâliklerine yol gösterici nitelikte bir eserdir. Pek çok el yazması nüshası bulunan bu eser tenkitli bir neşri yapılarak ilim âlemine tanıtılmış, fakat bir tercümesi olduğu bilgisine yer verilmemiştir. Bu çalışmada incelenip metni ortaya konan Türkçe tercümesi, şimdilik eldeki tespit edilen tek nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Yazma Eserler koleksiyonundaki 7752 numaralı mecmuada yer almaktadır.

Gölpınarlı’nın mecmuada yer alan diğerk manzum tercümenin mütercimi Salâhî olması dolayısıyla *Tuhfetü’l-uşşāk* tercümesinin de ona ait olabileceği yönündeki tahmini doğru değildir. Zira hem Salâhî’nin kendi tarikatının müritlerine yönelik günlük evrād ve ezkârı içeren mensur bir şekilde yazdığı *Tuhfetü’l-uşşâkiyye* isminde bir eseri olması hem de telif ya da tercüme olsun eserlerinde kendi mahlasını kullanması bu tahmini zayıflatmaktadır. Eseri müellifin bizzat tercüme etmesinin mümkün olamayacağı iki varak tutarındaki beş başlıktan oluşan 60 beytin hiç tercüme edilmemesinden dolayı imkânsız hâle gelmektedir. Kaynak metnin eldeki nüshaları incelendiğinde tercüme esas olan nüsha bulunamamıştır. Bu tercümenin varsa başka nüsha ya da nüshaları mütercimin kim olduğunu tespit etmek mümkün olabilecektir.

Metinde, tercüme edilmeyen başlıklar bir kenara bırakılırsa büyük oranda kaynak metne bağılı kalındığı görülmektedir. Bunun kafiye kelimeleri başta olmak üzere Farsçanın Türk edebiyatı üzerindeki etkisi dolayısıyla zaman zaman sadece cümle sonlarındaki ekleri Türkçeleştirilmekle yetinmek suretiyle yapıldığı ortadadır.

Şâhidî’nin Mevlânâ’dan aldığı manevi bir işaretle yazdığı *Gülşen-i Tevhîd* gibi Halilî’nin de benzer bir direktifle kaleme aldığı *Tuhfetü’l-uşşāk* da Mevlevî yoluna giren derviş adaylarına rehber niteliğinde bir el kitabı olduğu için iki metnin de aynı mecmuada yer aldığı el yazmaları mevcuttur. Nitekim bu iki eserin tercümelerinin de aynı yine bir Mevlevî dervişi olan yer İbrahim Edhem isminde birinin mecmuasında alması tesadüf eseri olmasa gerektir.

Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme alınmış “Tuhfe” ismini taşıyan biyografi, sözlük ve tasavvufi içerikli pek çok metnin varlığı İslam telif geleneğinde kendinden sonrakilere bir hediye/yadigâr bırakma arzusunun eseri olmalıdır. Osmanlı dönemi edebiyat ürünleri içerisinde manzum olarak kaleme alınan kimi zaman Fars edebiyatından bir eserin

tercümesi veya bu eserlere yazılan bir nazire niteliğindeki metinlerden beş tanesiyle Halîlî'nin eseri karşılaştırıldığında ise Türk bir müellif tarafından Farsça yazılması itibarıyla Neşâtî'nin eseriyle benzerlik göstermektedir. Üzerine yapılan akademik çalışma hariç Neşâtî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ının Türkçe manzum veya mensur bir tercümesi bulunmamakla birlikte Halîlî'nin eserinin tercümesi bu çalışmayla birlikte ortaya çıkarılmış oldu. Hamdullah Hamdî, Kâsımî, Üsküplü Atâ ve Gelibolulu Âlî'nin eserlerinin ise işlediği konuların tasavvufî muhtevası itibarıyla bazı yönlerden benzerlik gösterse de hikayeler üzerinden lirik bir anlatım benimsemeleri dolayısıyla Halîlî'nin didaktik bir tarzda kaleme aldığı eseriyle ayrılmaktadır.

Kaynakça

- Aclünî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- Alıcı, Lütfi. *Halîlî-i Mar'aşî Divançe ve Evtar-ı Seb'a*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2010.
- Ali el-Kari, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, 1014/1606. *Mirkatü'l-mefatih şerhu Mişkati'l-mesabih : el-ehâdis : 1-280*. thk. san' feharise: Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar thr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1992.
https://katalog.isam.org.tr/yordam/?p=1&alan=kunyeDemirbasKN_str&q=0137684
- Al-Shaman, Mes'ad S. "Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Mesnevisi". *Türklük Bilgisi Araştırmaları, Journal of Turkish Studies (JTS) Fahir İz Armağanı II* 15 (1991), 169-256.
- Ayçiçeği, Bünyamin. "Bûsîrî (ö. 696/1297 ?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15/15 (2015), 129-204.
- Bilgin, A. Azmi. *Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. ed. Mustafa Çiçekler. haz. M. A. Yekta Saraç. 3 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2016.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. *Tuhfetü'l-uşşâk*. haz. İsmail Hakkı Aksoyak. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ Müzesi Yazma Eserler Kataloğu IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Güleç, İsmail. *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1. Baskı., 2008.
- Gürbüz, İncinur Atik. *Kâsimî Tuhfetü'l-uşşâk*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Halîlî-i Mevlevî. *Tuhfetü'l-uşşâk*, ts. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/319846>
- Halîlî-i Mevlevî. *Tuhfetü'l-uşşâk*, ts. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/240709>
- Irakî, Ebî Bekr b. İbrâhîm. *Tahrîcü'l-İhyâ*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- İsfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdullah b. İshâk el-. *Hilyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Asfiyâ'*. 10 Cilt. Kahire-Beyrut: Mektebetü'l-Hâncî-Dâru'l-Fikr, 1996.
- Kartal, Ahmet. *Doğu'nun Uzun Hikayesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınevi, 3. Basım, 2018.
- Kartal, Ahmet. *Hakikate Düşen Gölge Türk Fars Edebi İlişkileri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınevi, 2019.
- Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*. haz. M. Şrafeddin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge. Beyrut: Mektebetü't-Târîhi'l-'Arabî ve Dâr İhyâ' i't-Türâsi'l-'Arabî, 1941.
- Kaya, Bayram Ali. *Tekke Kapısı Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sufi ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânusu'l-Basî' fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhî't*. ed. Koç Mustafa. haz. Mustafa Koç, Eyyup Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Neşâtî. *Hilye-i Enbiyâ Peygamberlerin Özellikleri (İnceleme-Metin)*. haz. Bayram Ali Kaya. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2022.
- Neşâtî. *Tuhfetü'l-uşşâk (İnceleme-Metin Çeviri)*. haz. Gülçiçek Akçay. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2020.
- Özdemir, Ramazan Tugay. "Türk Edebiyatında Tespit Edilen Tuhfetü'l-uşşâk Mesnevileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 41 (2025), 170-186. <https://doi.org/10.20875/makusobed.1635544>
- Öztürk, Erdem. "Molla Câmî'den Kaynaklarda Zikredilmeyen Bir Tercüme İbrahim İbn Hızır Es-Sirozî'nin Alâ'imü'n-nübüvve'si". *Sufi Araştırmaları - Sufi Studies* 6/11 (2015), 15-30.
- Özyıldırım, Ali Emre. *Hamdullâh Hamdî ve Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Salâhî, Abdullah. *Terceme-i Gülşen-i Tevhîd*. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 7752, 190 vr.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî - Şeyh Abdurrahmân Sâmî-yi Uşşâkî. *Tuhfetü'l-Uşşâkiyye: Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-uşşâkiyye)*. haz. Mahmud Erol Kılıç. İstanbul: Sufi Kitap, 2. Baskı., 2020.
- Şıra, Hüseyin. *Abdullah Salahâddin Uşşâkî'nin Terceme-i Gülşen-i Tevhîd'i (İnceleme-metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Şıra, Hüseyin. "Kaynak Metne Sadık Bir Tercüme: Salâhî'nin Terceme-i Gülşen-i Tevhîd'deki Çeviri Tutumu". *Tetkik* 7 (Mart 2025), 9-25. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1593154>
- Temiz, Mehmet Enes. *Halîlî ve Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Mesnevisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Temiz, Mehmet Enes. "Halîlî ve Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Mesnevisi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2016), 279-296. <https://doi.org/10.21497/sefad.285240>
- Türkmen, Seyfullah. *Uşşâk-nâme Üzerinde Dil İncelemesi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Üsküplü Atâ. *Tuhfetü'l-uşşâk*. haz. İsmail Hakkı Aksoyak. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Yazar, Sadık. "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 60/1 (2020), 153-178.
- Yazar, Sadık. "İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri". *İslam Düşünce Atlası*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2017. <https://islamdusunceatlası.org/booksmap>
- DeFTER-i Dervîşân Yenikapı Mevlevihânesi Günlükleri*. haz. Bayram Ali Kaya, Sezai Küçük. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.

ⁱ Esere dair yapılan şu çalışmalara müracaat edilebilir: (Temiz, 2015; Temiz, 2016, 279-296).

ⁱⁱ Mevlânâ'nın *Mesnevi'si* üzerine yapılan tercüme ve şerhlere dair bilgi için bk. (Güleç, 2008).

ⁱⁱⁱ Osmanlı dönemi manzum tercüme geleneğine dair şu çalışmalara müracaat edilebilir: (Yazar, 2020, 153-178; Yazar, 2017; Öztürk, 2015, 15-30; Ayçiçeği, 2015, 129-204).

^{iv} Halili'nin Farsça bir mesnevi kaleme almasıyla ilgili yaşadığı asır ve içinde bulunduğu tasavvufi çevrenin etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu'da Farsça şiir söyleyen şairler ile Farsçadan Türkçeye tercüme edilen eserlere dair bk. (Kartal, 2019, 194-200)

^v Temiz'in zikrettiği 10 nüshadan başka yine Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümü Nr. 5359-005'te kayıtlı bir nüsha için bk. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/244865> ve Yazma bağışlar koleksiyonu No: 4021/2'de kayıtlı nüsha için bk. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/348306>. Bu iki nüshadan başka İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi NEKFY00180 <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/FY/nekfy00180.pdf> ile Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu No: 2495/2'de kayıtlı <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/611417> iki nüsha daha tarafımızdan tespit edilmiştir.

^{vi} Beytin manzum tercümesi ise şöyledir:

“‘Aşıkâna çünkü bahş ider şafâ

Didim aña Tuhfetü'l-'uşşâk nâm” (700. beyit)

^{vii} Bu esere dair yapılan çalışmalar için bk. (Şıra, 2022; Şıra, 2025, 9-25).

^{viii} Salâhî'nin bu eserine dair yapılan çalışma için bk. (Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî - Şeyh Abdurrahmân Sâmî-yi Uşşâkî, 2020). Bu eserin neşrini yapan Kılıç ön sözde kitaba dair şunları kaydetmektedir: “...Üçüncü Pîr (Pîr-i Sâlis) kabul edilen ve yazmış olduğu birçok irfânî eserden dolayı Osmanlı'nın Muhyiddin-i Arabî'si sayılan Şeyh Abdullah Salahaddin Uşşâkî (v. 1197/1783) tarafından Arapça olarak kaleme alındıktan sonra önce kendisi, çok sonraları ise Şeyh Abdurrahman Sami Efendi (v. 1934) tarafından Osmanlıcaya tercüme edilmiştir. Son debîr Uşşâkî meşâyihundan Şeyh Abdurrahman Sami Efendi bu eseri sadece tercüme etmekle kalmamış hem erkâna hem de muhtevaya bir çok ilavelerde bulunmuştur.” (Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî - Şeyh Abdurrahmân Sâmî-yi Uşşâkî, 2020, 11).

^{ix} Mecmuanın zahriyesinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin vakıf kâtibi olduğu anlaşılan Derviş İbrahim el-Edhemî'ye ait temellük kaydında bulunan 1 Cemâziye'l-evvel 1197/4 Nisan 1783 tarihi ise Salâhî'nin vefatından 3 ay sonrasını işaret etmektedir. Kayıt şöyledir: “Şâhibü'l-mecmû'a hâdimü'l-fukarâ ve'l-mesâkin Dervîş İbrâhîm el-Edhemî el-Halvetî kâtib-i vaqf-ı Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd İslâmbol fî ğurre-i Cemâziye'l-evvel sene 1197.” (Salâhî, Türkçe Yazmaları, 7752, 1a). Bu kayıttan mecmuanın sahibinin bir Mevlevî olması ve her iki metnin de Mevlevî yolunun sâlikleri için yazılmış olması *Tuhfetü'l-'uşşâk*'ın da Salâhî tarafından tercüme edildiği düşüncesini Gölpinarlı'da uyandırmış olmalıdır. Nitekim her iki tercümenin kaynak metninin bir arada olduğu mecmualara da rastlanması Gölpinarlı'da bu ihtimalin tesadüf olamayacağı kanaatini oluşturması imkân dahilindedir. Örnek bir mecmua için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu No: 2787 <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/240709>

^x Mevlânâ Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesinde görme imkânı bulduğumuz bu mecmuanın kondisyonun iyi durumdaydı. Bağış yoluyla kütüphaneye intikal etmiş olması ve iyi korunduğu anlaşılan yazmayla ilgili kayıt bilgileri için bk. (Şıra, 2022, 517).

^{xi} Lîk mü' min zübde-i in 'âlemest

Cümle eşyâ râ netice-i âdemest

“Fakat mümin bu dünyanın özüdür, her şeyin akıbeti insandır.” (Temiz, 2015, 31)

^{xii} Vâşıl-ı hağ bâşed ân merd-i hudâ

Nâm-ı ô âyîne-i gîti nümâ

“Hakk'a ulaşır, o Allah adamı. Onun adı kimlik gösteren bir aynadır.” (Temiz, 2015, 70)

^{xiii} *Tuhfetü'l-'uşşâk* isimli eserlere dair bir değerlendirme için bk. (Özdemir, 2025, 170-186). Ayrıca Halili'nin eserinin *Tuhfetü'l-'uşşâk* isimli diğer eserlerle karşılaştırması için bk. (Gürbüz, 2019, 69-77)

^{xiv} “Uşşâk-nâme” adıyla da bilinen bu esere dair yapılmış bir çalışma için bk. (Türkmen, 2000)

^{xv} Varlığını ilk haber veren Mahmut Kaplan'ın zikrettiği iki nüsha üzerine Gülçiçek Akçay tarafından tenkitli neşrini hazırlanan eser için bk. (Neşâti, 2020, 9)